

నీనానాక మై నదలంకార భూయస్య మై సముచితసోపానా సంనిధానమున
నొప్పారు నట్టి విపరీతవరణ నాటకమును సహజమున కెక్కడల నాయ
కవిగాన సంస్కృతమునుండి యన్యతాగాఢాతితో న్నృదురుధి కైతితో సలక్షణ
భావో నాంధ్రీకరించి యాంధ్రభాషాను ల్లి కొక యమూల్యాభిరణమును గాన
కగా నొసంగిరి.

వీరికిదియే ప్రథమప్రయత్న మైనను మూలమునందలి భావావిష్కార స్వాదుల
నిందు కేనియు వెలిబడవీయక స్వతంత్రగ్రంథపక్కి ననుసరించి యున్నవి యున్న
కొంత మన్వేషముగా దెలిసిండుటకాడ వీరిభావాపకృతయగు విత్పత్తిత్పత్తివైసలక్షణము
సాండిత్యము వెల్లడియగుచున్నది.

ఈ గ్రంథమును శ్రీబ్రహ్మవిజ్ఞానచోదయవారు దువహారు దువహిగే నువహు కిం పావ
నవుడు సహాయుల దోపాక విరాగతమై దినగానముచే విద్యాంసులకు సామాన్య
లకును విశిష్టానానందమును సకలకూర్పుచు వచ్చిన భావ విభాధకమైన సుస్థుతిపాత్ర
యగు చున్నది.

ఈ గ్రంథము మూలమునందలి భావావిల నిందు కేనియు వెలిబడవీయక
స్వతంత్ర గ్రంథముగా నాంధ్రవల్లు మక్కిలి గత శివముగా నచియింప జేయుం
గుటకే దువహారు కనము నెనియి నాకర్షించుచు వాగినున్న భావ ప్రబోధకుల
గావించి మనముః కొక యపూర్వానందమును సుంపఁజేయుచున్నది. ఈ గ్రంథ
క కిదియే ప్రథమ ప్రయత్న మైనను భావాంతరీకరణములలో నింక హృదయంగ
ముగా సహజముగా నిర్లింప సాహస్యము గలవారు కనకేశమున నొందుగా
గన్పించు చున్నారు. ఇట్టి గూఢకములను జ్ఞానమార్పిండుటయం దానర్థగల వాగ్దళుల
జరిపినచో నదుపలక్షింపగలదు. నన రేశయనందలి కవులలో
భామున్నము వహింపఁల శ్రీ కొండలకాయ కవిగారికి నా పునరుదయము
దగు నేత్యుడాయుగానో న్నిశ్చలముల నొసంగి నాది నిర్లీల సాసేప నిగం
గము శేయబడు నట్లునుగ్రహించుఁగాని !

6-31
విమలగిరి కృష్ణ సుబ్రహ్మణ్యశర్మ.
1932.5

త ప తీ స ం వ రణ ము.

ప్రథమాంకిము.

{ నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు }
{ ప్రవేశించు చున్నాడు. }

సూత్ర—

చ. కలునలజేనివంకయును † శస్త్రభము సుధయుం గ్రమంబుమై
నలికము మోవి స్వేదమను † వ్యాజమునం దిమనాదరిక శుభాం
గలతిక నూని పెండ్లితఱి † గాంతుని కీయగఁ గెచ్చిగో యనం
బాలుచుసుధాబ్ధికన్య పరి † పూర్ణకృపామతి మిమ్ముఁ బ్రోచుతఁ . 1

(అలోచించి) అతివిస్త్ర మేల! నా కపుడు సంప్రాప్త మైనయభ్యుదయ
ప్రమోదాతిభారంబున మద్దుహిణియుం బాగ్గానుఁగాక. (తరవంకఁబూచి) నటి!
యిటు రమ్మ.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! యిదిగో! వచ్చితిని

సూత్ర—ప్రియా! అపూర్వంబు నాదిరాజక ధానసాధంబును నగుతపతీసంవరణ
నాటకమందలి ప్రయోగామృతాంతము లగునవగసంబలనుఁ బానముఁజేయఁ
గోరి యీ యార్యమిత్రు లట్టియుచితప్రయోగంబునకు నన్ను నియోగించి
యున్నారు.

నటి—ఆర్యా! యీ నాటక మేకవిపులగవునిచే రచియింపఁ బడియె ?

సూత్ర—ఏనిముకుటతటము పగమహంస సాగపల కేరునాపాఁసుపటలపవిత్రీకృష్ణమై
నదో యేనికరకమలము గోత్రాదు రేంద్రదారీద్యాంధకారంబునకు భ సుతుల్య
మైనదో యేనిముఖకమలమునుండి యాశ్చర్యమంజరీకధామధుద్రవము చిప్పిరి
నదో మఱియు

గీ. ఉన్నతాంస మాజానుబా ♦ హుయుగ మాంస

వర్తిరత్నకర్ణికకర్ణ ♦ పాశ మురుశి

రోధ యుత్తుంగ ఘోణము ♦ రుక్మనిభము

నైన యెవ్వనితనుసా ప్ర ♦ జార్తిహరమొ.

2

అట్టి కేశకులమాదామణియు మహాదయపురాధిశ్వరుడు నగుమహాకవి
“శ్రీకుల శేఖరవర్మ” ధరావల్లభుండు తొలుతి గీర్వాణభాషయం దీనాటక
మును గచించెను.

సటి—అట్లయిన దీని నెవరాంధ్రకరించిరి?

నూత్ర—

సీ. ఆత్రేయగోత్రాంకు ♦ డాటువేలనియోగి

వంశసంజనితుడై ♦ నటలువాడు

సలతంబు ఋజుమార్గ ♦ చరులైననిమ్మరా

ట్టిన్నాంబికలు ♦ గూర్చుచిన్ని సుతుడు

సద్గుణ జాజాల ♦ చలమయ్యశాస్త్రికి

ననయంబు విడరాని ♦ ప్రాణసఖుడు

బాల్యంబు గడచినో ♦ వనిమాత్మతరుణిమ

లైకొనగ దనరారు ♦ వపువువాడు

గీ. నిరతమును దైవభక్తిమో ♦ బరంగువాడు

పండితులమోల నొదల ♦ పంచువాడు

జాలిగలవాడు సజ్జన ♦ సమ్మతుండు

ప్రకటధీశాలి కొండలరాయుడతివ!

3

సటి—ఆర్యా! అపత్యుల రగుమీకు నపత్యోత్పత్తిహేతు వగువివాహాంతరాభ్యు
దయమున జనించినయానందము నేడీయార్యమిత్రుల యాజ్ఞాబలముచే ద్విగు
ణిత మైనది.

నూత్ర—ఇంక సంగీత మారంభింతమా!

సటి—(భేద మభివ్యుంచి) ఆర్యా! నేనింతనాటకును అత్రలాభదురాశచే నియమ
క్షేత్రశిధిగ నగుటం జేసి గాన మొనర్చుటకు నన్నాను.

సూత్ర—(తెరవంకఁజూచి) ఆహా! నాశిష్యుఁడు శివదాసు విదూషకునివేషముఁ బూని యిట్లే వచ్చుచున్నాఁడు. నీవు బడలియున్న దానవు. నేనును శిష్యు గుణసంక్రాంత మై యున్న యాత్మప్రయోగప్రతిబింబముం నిలకింప నుత్సాహి నై యున్నాను. కావున మన మిరువురమునుఁ బ్రేక్షకుల మగుదము. మఱియును,

గీ. పుత్రలాభార్థముగ నీవు † పూనియున్న
వ్రతము నందూడి నాచేని † హరిణంబు
వడసితివి; సంవరణ సార్వ † భౌముచేత
సాల్యభూనాయకునితనూ † జాత ఘోరె.

4

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు).

{ విహ్వలాంగుఁడై విదూషకుఁడు }
{ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. }

విదూష—(నిట్టూర్పు విడిచి యంగము బొత్తికొనుచు) దేవి ముగుసాల్యగాజపుత్రిని పుత్రీయనియమమునుండి నివారించి చురలి స్వప్నశ్రవణార్థమై శిష్యుముగ రమ్మని కిందుకిచే చెలికాఁడు నా ప్రియుడయముననే కిప్పిపుచ్చెను. నేను నశ్వయానమునఁ బోయి నియోగము నెఱవేర్చికొని చురలి గాజవీధిని వచ్చుచు నా మొద్దుగుఱ్ఱముమీఁదనుండి తల్లక్రిందుగా బడితిని. అందుచే నాయవయవములు నాకు స్వాధీనము గాకున్నవి. కాని మైత్రనను బలవంతమున నాచెలి కానికడకు లాఁగికొని పోయదను. (కుంఠించు ముందునకుఁజూచి) ఆహా! యేమిసాప్రభావము. ఈవాస్తీపురనా స్తవ్యులందఱు గుఱ్ఱము-పారాశర్యుఁడు-అని యస్పష్టాపము లాడుచు హాసనిగోధదుష్ప్రీతిముఖులై నవ్వుటకుఁ గాని నవ్వకుండుటకుఁగాని శక్తలేక పర్యాకులచిత్తులై యున్నారు. (తెరవంకఁజూచి) ఇదిగో! నాచెలికాఁడలంకగణము సమాప్తిఁజేసికొని యిట్లే వచ్చుచున్నాఁడు. ఇది నేను శ్రమపడ నేల! కావున విరచునే యుండెదను. (అచ్చటనే యుండును).

{ రాజు సపరివారుఁడై మనస్థాపముతో }
{ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. }

రాజు—(సవివర్చముగా) ఆహా! అపరిపక్వగార్భిశేషమహిమ చెప్పఁ దరము కాదు, ఏలయన,

గీ. ప్రసవగుణహీన యగునాదు ♦ భార్య దలఁప
మది జనించెడి నెంతోయు ♦ మృలిక నాకె
కూర్చితనయులవిరహంబు ♦ కొలదిఁ బుత్ర
వంతుల కొదవుభేదం ♦ బికెంతయొకద !

5

స్వప్నము విని కర్తవ్య మాలోచించుట కై యిట్లు ర మ్మని యుదయమున
నే నాచెలికాఁ డగుపాశాశ్రయనికి వార్త నంపియుంటిని. అతఁ డిప్పటికిని
రా కున్నవాఁడు (దిక్కులు బరికించి) ఓహో ! ఏమిది. అప్పు డే లేయెండ
తలయెత్త నుంకించు మిన్నది.

సీ. కలకలారావముల్ ♦ జెలఁగఁ బట్టుకులంబు
లాశాంతరంబుల ♦ కరుగఁ జొచ్చె
వరివెన్ను తుదవ్రాలె ♦ నరుణంబు లగుభాను
కిరణముల్ దిశలందుఁ ♦ గెరల కుండె
నిదురమత్తునఁ దేలు ♦ నేత్రాంబుజములకు
నల్ల నల్లన దృష్టు ♦ లావహించె
అంతకంతకుఁ జారి ♦ యతికృత్యము నొంది
యిరుల మొత్తంబు లిగి ♦ తింత లయ్యె

గీ. జరత మత్యల్ప మగుతమ ♦ శృకల మొకటి
సాగరతరంగముపగిది ♦ సన్న గిలుచు
నపరదిశయందు లఘుభాగ ♦ మావరించి
పాసి సోజాల కున్న ది ♦ ప్పటికి నైన.

6

(ముందునకుఁజూచి)

అహ ! యీ నాచెలికాఁడు పాశాశ్రయఁ డేలకో న్యసనపీడితుని బోలె
గవ్వుట్టు చున్నాఁడు. ఈతని యాయవస్థకుఁ గారణ మెద్దియో !
విదూ—(సమాపించి యెట్లో కుడిచేయి యెత్తి) మిత్రమా ! జయ మగు గాఁక !
రాజా—వయస్యా ! నీయవయవవ్యాపారము పూర్వమువలె లే జేచి ?
విదూ—తమయస్కహ మే. కారణము.
రాజా—అనఁగా నీయభిప్రాయ మేమి ?

విదూ—(నవ్వుచు) అక్షరముచేతను యాకారముచేతను నూచింపఁ బడని విషయము లనే యెఱింగి సదా న్యవహరించు చుండునీవు నే నిప్పు డక్షరాకారముల కెఱిచేతను సూచించినయీవిషయ మెఱుంగఁ జాలకుంటివా ? నీపాండిత్య మెక్కడ బోయినది !

రాజు—సముద్రమునందువలె లోఁ తెఱుంగరాని మీబోఁటివారి వనోవ్యాపారము లెఱుంగుటకు మాబుద్ధు లల్పములు. కావున స్వప్నము గాఁ జెప్పము.

విదూ—అట్లయినఁ జెప్పెదను వినుము. నే నశ్వయానమున దేవికడఁ గినియమము నుండి యామెను నివారించి మగలి రాజవీధిని వచ్చుచు డామెద్దుగుఱ్ఱము బంతువలె నన్నె గుఱవేసి యేమూలనో పడఁద్రోచి పోయెను. గుఱ్ఱపు మూఁపు వై నాసన మొకనిముసమాత్రి మైన నిలువమింశేసి యాయశ్యాగోహణ ముచే నే నాకాశగమన చుక్కయు మాత్రియు నేర్పికొంటిని. దేవాసురవిమర్ద పరిచితాంబరగమనఁడగుటఁజేసి నాచెలికాఁ డే విద్య పూర్ణముగ నేర్పఁ గలఁడు గదా యని నే నప్పు డనుకొని వెంటనే యిటు కేఱించితిని. కావున నాకిప్పు డావిద్య నుపదేశింపుము.

రాజు—మూర్ఖా ! ఈవిషయమున మాయుపదేశములు నిగర్ధకములు.

చ. అరు దగుయోగమార్గమున † నైనను మృత్రసుసిద్ధి నైనని

ర్జులవరంబుచే నమున † సంయమిచంద్రులసేవ నైనన

క్షురసుకృతార్జునారతులు † కల్మషరాశి నశింపఁ జేసి న

త్వరమ నభిసత్రిగమన † భాగ్యముఁ గాంచి సుఖింతు రెంతయున్. 7

విదూ—పో ని మృత్రసంగము వదలుము. వాడియున్న శీమోముదామగం జూడ నీహృదయమున నేదోసంతాప మున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాగణ మేమి ?

రాజు—మిత్రమా ! చక్కఁగా నూహించితివి. గడచిన గాత్రి నేను స్వప్నమున సూక్ష్మోపసాన మొనర్చు చుండఁగా,

చ. కరములవేడిమిం దుహిన † కాండము లన్నియు రూపుమాయఁగా

దొరువులఁ దమ్మిఠీవియలు † దోరగ విచ్చినమొగ్గకన్నులం

దిరముగ నల్లనై యెసఁగు † తేటలుపేరికనీనికాళిచే

వెఱుగునఁ జూచు చుండ రవి † బింబము దోఁచెనుఃమత్పురస్థలిన్. 8

విదూ—తడవారే.

రాజు - అప్పుడు నేను భక్తిచే శిరను వంచి నమస్కరించుచుండ నాబింబ మధ్యము నుండి యొకగంభీరవాక్కు వెలువడియె.

విదూ - ఎట్టివాక్కు ?

రాజు - “శత్రు! సంవరణా !

గీ. సాల్వభూమిశ్వరునిపుత్రః ♦ సన్నుతాంగి

నీదుకోమలి కువలయ ♦ నీలనేత్ర

ప్రసవగుణహీన సుమ్మి ! యీ ♦ భవమునందు

శారదసమయసహకార ♦ శాఖవ్రాలె.”

9

అని చెప్పి భగవానుఁ డంతర్ధాన మొందెను నేనునుఁ బ్రాభాతికమంగళ గీతంబులచే మేల్కొంటిని.

విదూ - శుభ మగుఁ గాఁక పరితపింపకుము.

రాజు - నే నధచుట్టుఁడను గదా పరితపింప కుండు టెట్లు?

విదూ - (నవ్వి) అనేకామూల్యమణి ప్రపూర్ణములగు వేసవేలు కోశాగాగములుండియు ఋణసంతాపము నొందు చున్నాఁడవా? ఆశ్చర్యము.

రాజు - మూర్ఖా! నీ వుద్దేశించిన ఋణవిషయము కాదు నేను మాట్లాడుట. ఇది వేలు. పుత్రహీనత యనెడి పితరులఋణముంగూర్చి చెప్ప చున్నాను.

విదూ - అన్యోన్యము వాదించికొనుచుండ తార్కికులవలన నే నీవిషయ మిదిరహితే విని యున్నాను. మీరు సూర్యుఁ డానతిచ్చినవిషయార్థ మెఱుంగక పరితపించు చున్నారు. ఆయర్థము నేను జెప్పెదను వినుఁడు. “ఈనీడేవికి పుత్రులు కలుగరు. వే తొకదానిని వివాహముఁ గమ్ము. ఆమెవలన నీకుఁబుత్రులు జనింతురు” అని

రాజు - మిత్రమా! ఇదికూడ యోచింపఁ దగిన దే. కాని దేవీగుణగణబద్ధమగు నాయీహృదయము వే తొంట నుంపఁజాలను కావున నిపుడు నియమరహిత యై యున్న దేవిని దర్శించి వత్తము రమ్ము.

విదూ - ఇటు నిటు మిత్రమా!

(ఇద్దఱుఁ బరిక్రిమింతురు).

రాజు - (నిమిత్తము నూచించి) మిత్రమా!

గీ. తనయజన్మలాభంబునఁ ♦ దక్క నిపుడు

ముదము వే తొంటఁ జేకూరఁ ♦ బోదునాకు;

అదరు చున్నది నాదక్షిణాక్షి చూడ

నెఱుంగ రాదయ్యెదీనికి ధీమతు వేమో! 10

అదృష్టపూర్వ యగుజీవికై మార్గము వెదకు చుండ గునిమిత్త మేల కలుగ కుండును?

రాజు—అదృష్టపూర్వయనఁగా నీయభిప్రాయ మేమి?

విదూ—ఇంతకాలమును నియమాంతరిత దగ్ధన యగుటచే నే నట్లంటిని. (ముందునకు)

జూచి ఇదిగో! యిటు జూడుము, భగవతి యగుభాగీరథి కనబడుచున్నది.

రాజు—(అంజలివట్టి)

సీ. భువనత్రయంబును ధూతంబుఁ గావించ

జనన మొందినభవ్య ధీసాధనములు

అతిదుర్లభం బైన ధీయమరలోకముఁజేర

వరుస మై నిడినసో ధీపానతతులు

శ్రావ్యనాదములచే ధీసతతంబుఁ గ్రీడించు

హంసావళుల కెల్ల ధీనాటపట్లు

చంద్రదీధితిపుంజ ధీసమము లై తనరారు

ధవళకాంతులకు నా ధీధారకములు

గీ. పరిమళాంభోజసంతాన ధీభాసురములు

నయినఘనవీచికానికా ధీయములతోడ

సతతమును రామణీయక ధీసాన మగుచుఁ

దనరుచుండెడునికు వం ధీదనము తల్లి! 11

విదూ—(ఎదుటిభాగ ముద్దేశించి) ఇది గుహ్యహాసవిషయమందలి యారామము దీనఁ బ్రకటింపుము.

రాజు—(ప్రవేశమునటించి చూచి) ఆహా! యేమి యాయాంమహాభాగ్యము! ఇదిగో! యిచ్చట

గీ. చిలుక గొఱికినదానిమ్మ ధీగెలలనుండి

పుడమి రాలినబీజస ధీమూహ మెల్ల

వనరమార్గములనుండి జా ♦ తినవిలాస
యావకపుశోభ నూనిన ♦ యట్లు దోచె.

12

(ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు.)

విదూ—(సభయుఁగా బరుగెత్తి) వయస్యా! పరుగెత్తి పోవుదము గమ్ము. ముందు
గొప్పయుద్ధము జరుగుచున్నది.

రాజు—నీ కీయకారణభయ మేటికి?

విదూ—ఇట్టిప్రాణసంశయమునకింకె సంగ్రహవకాశము ను తేమి కావలయును?

రాజు—నీప్రాణసంశయమునకు హేతు వెద్ది?

విదూ—(వేలితోఁజూపుచు) ఈచురకితశిలాతల చుందు గక్తి ప్రవాహము నీ
కగపడుట లేదా?

రాజు—(నిపుణముగా నిరూపించి నప్పుడు) మిత్రమా! నిజ మే యిచ్చట యుద్ధము
జరిగి యే యున్నది. ఒకానొక దేవతలగుణియొక్క

క. యావకవిష లేపించిత

భౌగికపదపంకజాత ♦ బాణంబులచే

భావజుఁడేయఁగ మరకత

మీనెఱువునఁ బడియెఁ గరము ♦ లిరుపెస లలమున్. 13

విదూ—ఈపదవిన్యాసము దేవకన్య దనియే నీ వెట్లు తెలిసికొనఁ గలిగితివి?

రాజు—ఆకాశమునుండి దిగివచ్చునపు డేయశోక పల్లంబుల నంటినలాక్షారసముం
జూడుము.

విదూ—సరే యిది యుక్తముగ నే యున్నది (మరల నిరూపించి) ఇచ్చట మఱి
యొకపాదవిన్యాస మగపడుచున్న దే. దీనికి వ్యాఖ్యాన మెట్లు? పో
ని మ్మింత మాత్రమునకు నీ వేల? నేనె చక్కఁగా నాలోచించి వ్యాఖ్యాన
మొనర్చెదను. (అని ధ్యాననిమిత్త నేత్రుఁడగును.)

{ అప్పుడు దేవి సపరివారముగాఁ
బ్రవేశించు చున్నది. }

దేవి—సఖీ! యత్సలికా? ఇంతకాలమును పుత్రసంభవకాకు కాలిశయముచే
సార్యపుత్రు నెడబాసి యుంటఁజేసి విరహోత్కంఠ వ్యాకులపఱచు చున్నను
సాహృదయము ముట్టితము గాకున్నదిగదా! ఇప్పుడు నియమరహితి నై

యున్నదానను. ఇంక నిముస మైన నాలసించుటకు నాకున సొప్పట లేదు.

కావున శీఘ్రముగ వార్యపుత్రునిదగ్గనోత్సవ మనుభవించెదను.

చేటి—దేవీ! వర్షర్తునికోధముం బాసిన శరచ్చంద్రిక కలువకొలనుం జేరకుండునా? ఇటు నిటు దేవీ!

(పరిక్రమింతురు.)

విదూ—ఆహా! కేవలము నిమిలితి శేత్రముల నే కాక మనస్సునుఁగూడ మహాంధకార మావరించినది. కావున నిదియు నీవే విమర్శింపుము.

రాజు—ఇచ్చట తెలియరాని దే మున్నది? ఈపాదవిన్యాస మాదేవకామినినెచ్చెలి దై యుండును.

విదూ—ఇదియు సుక్తిముగ నే యున్నది. (ఊర్ధ్వముఖుడై) ఆహా ఈమాంస ఖండ మాకాశమునుండి పడినది. స్వర్గమున మహాదేవాసురసంగ్రామము జరుగు చున్నదో యేమో!

చేటి—(చెవియొగ్గి) దేవీ! యెదుట పారాశర్యులవారి యాలాపములు వినఁబడు చున్నవి. కావున మహారాజుగారుఁ గూడ నిచ్చటికి విచ్చేసి నట్లు దోచు చున్నది.

దేవి—సఖీ! యీతీ వెజొంపములం దొకముహూర్తమాత్రము దాఁగియుండి వారి యన్యోన్యపంభాషణము విని పోవుదము.

(అట్లుచేయుదురు.)

రాజు—(మరలనిరూపించిచూచి) ఇది మాంసఖండము గాదు. మందారపల్లవ కల్పిత మగు నొకానొక కామినియొక్క,

నీ. చిటుచెమ్మటను దోఁగు ♦ చెక్కిల్ల పొత్తుచే

ఘనభాగధేయసం ♦ కలిత మగుచు

మందారపల్లవ ♦ సందోహకల్పిత

మణిదళాకృతులచే ♦ మఱిత మగుచు

బరిమళాకర్షిత ♦ భ్రమరాళిలులితాల

కప్రసూనపరాగ ♦ దీప్ర మగుచు

మకరికాపత్రసం ♦ ప్రకరచిత్రము లెల్ల

నదికి యుంటను మహా ♦ దార మగుచు

గీ. సమితసురభిళతాఘముం ♦ ఘమిత మగుచు

వివిధవిధవర్ణ సంజాత ♦ విశద మగుచు

నఖీనాసాప్రమోదదా ♦ యకము నగుచు

దనరు చుండెఱివృదులావ ♦ తంసకంబు.

14

దేవీ—సఖీ! యీమందారకర్ణపూరము నాకు శంక జనింపఁ జేయు చున్నది.

చేటి—దేవీ! యంతమాత్రమున నే యేమి నిర్ణయింపఁ గలము? సావధానలమై
వినుచుండము.

విదూ—అహా! నాసిద్ధాంత నుంతయు నీటిపై వ్రాయఁబడిన యక్కరములై పరి
తానశూన్య మైనది గదా! (కర్ణపూరముం దీసికొని) ఈకర్ణపూర మెవరిదో
యిదియుం జెప్పఁగలవా?

రాజు—(ప్రేలితోఁజూపుచు) ఈపదపిన్యాస మెవరిదైయుండునో వారి కిర్ణపాశము
నే యిదియు నలంకరించి యుండు నని తలఁచెదను.

విదూ—నీ వేయాధారముచే నట్లు నిశ్చయింపఁ గలిగితివి?

రాజు—పాదవిన్యాస మందును గర్ పూరమందును, స్వేదబిందువు లగపడుటచేత.

దేవి—పాదకథగూడ యొకటి గలదా?

చేటి—దేవీ! కాని మ్మంతమాత్రమున నేమి?

విదూ—అకాశగమనముచే నిద్దిఱుఁగూడ నలసి యుండ నం దొకర్తుకు మాత్రమే
స్వేద ముప్పతిలు పెట్టు?

రాజు—ఈస్వేదోత్పత్తి మార్గక్రమముచేఁ గలిగినది కాదు. శ్లాఘ్యజన్మఁడగు నొకా
నొక యవతుని,

గీ. యామలు గుదియించి, యనురాగ ♦ పూర్ణము లగు

వాలుచూపులఁ జూచుట ♦ నలన నొదవు

గగురుపాటునఁ దేలునఁ ♦ గకములందు

పంచశరఁ డీట్లు పొడనూపుఁ ♦ బ్రథమమునను.

15

విదూ—నే నల్పజ్ఞఁడ నయినను నుంత యుత్పేక్షింపఁ గోరుచున్నాఁడను ఆకాం
తామణియపొంగకరంబునకుఁ గుటియైనవాడవు నీవే యై యుండవచ్చును.
ఈమానషలోకమున నీవు దక్క దేవకన్యలచే వరింపఁబడుటకుఁ దగువాఁడు
చుటెవ్వఁ డుండును?

దేవి—సఖీ! యీమాణవతునియపన్యాసము వింటివా?

చేటి—అవును వింటిని. ఇందు మహారాజుగారి యపరాధ కే మున్నది?

దేవి—వా రపరాధులని యెవతె జెప్పను?

విదూ—(కర్ణ పూరము సావధానముగాఁ జూచి) మిత్రమా! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము.

ఇచ్చట నేదియో కాశ్రయము లిఖింపబడి యున్నది.

రాజు—(నవ్వుచు) అయిన నాకాశ్రయ మెదియో చదువుము.

విదూ—(చదువు చున్నాడు.) చాళోనెడయ నే నేద్యమ మెదీకలగాట్రు. అక్ష

రము లెట్లో చదివితని. అర్థముమాత్రము తెలియుట లేదు. కావున నీవర్థము జెప్పము.

రాజు—(సవిమగ్నముగా) ఇవి చదవన దేశమున నగు గాధయందలి పనాద్యక్షుగము లని తలచు చున్నాను.

విదూ—నీగోటితో వ్రాసి దీనిని పూర్తిచేసిన యెడల నీమతికాశల మప్పుడు క్షామించెదను.

రాజు—(కర్ణపూరముఁ బుచ్చుకొని పూరించి యిచ్చు చున్నాడు.)

విదూ—(మఱలఁ జదువు చున్నాడు.)

గీ. చాతకాంగన శోభన † జలద మందు

నెక్కు డనురాగనతి యయ్య † నేమి నేయు?

దృష్టిమాత్ర మనోర † మెట్లు దీగు?

కను లలగుఁ గాఁకఁ బ్రమదాశ్రు † కశితతుల. 16

విదూ—ఓహో! నీవు నాడ నెలుకవలె నున్నాడవే! అది యొక చిన్నగంధమును

విస్తరింపఁ జేయును. నీవు నైదాఱుగములతో మహాగ్రంథము రచించితివి.

పో నిమ్మి ప్రసంగము, వే తొకరహస్యవిషయ మిప్పుడు నాకు గోచరించు

చున్నది. పదదర్శన మైనదిమొదలు నీయా కాగము వేటువిధముగా నున్నది.

మన్నుదుని కే మైన నిచ్చట నవకాశము దొఱకినా?

దేవి—సఖీ! నాకుఁగూడ నిదే సందియము

చేటి—దేవీ! భర్తగారియుత్తరము విని నిర్ణయించుట మేలు.

రాజు—(స్వగతము) అహ! యిమాణవకునివచనము నాయవస్థ ననుకరించు చున్నది

గదా! నిజమే గుఱి నెఱుంగఁరాని యొకయుత్కంఠ నావృద్ధయమును

బీడించు చున్నది. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! వేటుగాఁ దలంపకుము. కేవ

లము విస్మయముచే నే నాకర్షింపబడి యున్నాడను.

చేటి—దేవీ! వింటివా?

దేవి—నీవు ఋజుమార్గ ప్రవర్తకురాలవు గదా! ఇట్టి గంభీరహృదయులు తమ మానసముల నెప్పుడును వెల్లడింపరు.

విదూ—(వాసన చూచి నట్లభినయించి) దక్షిణమారుత మిప్పుడు బహులామోద భరిత మై వీచు చున్నది. ఆదిత్యజన మే దీనికిఁ గారణ మని తలఁచెదను. కావున నేను వారిని వెదకి కనుఁగొనఁ బ్రయత్నించెదను.

రాజు—మూర్ఖా! ప్రభావాంతర్హిత మూర్తులగు దివ్యజనుల వెదకి గనుఁగొనుట సాధ్యమా?

విదూ—ఒక్కొక్కప్పుడసంభావితమిరస్కరణీకులై గూడ నుండు రని విని యున్నాఁడను. కావున బోయిచూచెదను. (ముందునకుఁ బరిక్రమించి చూచి సాటోపముగా) మూర్ఖుడ నగునాకు మాత్రమే కాక దివ్యజనము వివేకరాశి నగువీకునుం గనఁబడఁ గలరు. కావున శీఘ్రముగ వచ్చి చూడుము. (అని రాజును లొంగుచున్నాడు.)

రాజు—అట్లేచూచెదను. (అని చక్కఁగా దిలకించి జనాంతికముగా) మిత్రమా! యి దేమి దేవి యైనదే! నీచాపల్య మిట్లు పరిణమించినది!

విదూ—నా కారకలి మిక్కుట మగుటచేతఁ గనులను చీకట్లు గ్రమ్మినవి. అందుచే దేవీనిఁ జూచి దివ్యజన మనుకొంటిని.

దేవీ—పారశర్యా! శంకింప నక్కఱ లేదు. పదయుగళంబును యవతంసకంబును యైవ్యతై వని మీ రెంచియుంటిగో యాకౌంత గాదు నేను.

విదూ—(జనాంతికముగా) మిత్రమా! దేవి చునసంభాషణ మంతయు విని నట్లు దోచు చున్నది ప్రాకంధమునుండియు నీమె యిచ్చట నే యున్నదేమో!

రాజు—(ప్రకాశముగా) దేవీ! యకారణముగా నోపముఁ జెంద నేల? ఈయపరాధమున కంతయు నదృష్టగ్రసమే కారణము.

దేవి—నే నాగ్రహ మొందితి నని సహారాజుగారు మాత్రమే చెప్పుచున్నారు.

రాజు—ప్రియా! అట్లు దలంపకుము. నీచిత్తవృత్తి నే నెఱుంగనా?

చ. భామ లిసుమంత యేని ముడిఁ ♦ బొందక యే విషమంబులై చనం
దమకముచే నురోజములు ♦ తద్దయు నలల నాడు చుండ బా
ష్పముల నిరోధమున సలిపి ♦ జాతగ నయక యిట్లు ప్రేమకో
పమహితమందహాసముల ♦ భామ! వృథా నను నేచ నేటికే. 17

చేటి—దేవి! కాంతింపుము. కాంతింపుము. ఈవిషయమున భగ్గ యనపరాధుఁడు గదా?

దేవి—అవు నట్లే, నియమక్షేత్రశరీర నగుటంజేసి ప్రత్యుత్తర మీయఁ జాల కున్నాను. కావున నామందిరమున కేగెదను; రమ్మ.

(దేవి సపరివారముగా నిష్క్రమించును)

రాజు—దేవి వెడలిపోయిన దేల?

{ నేపథ్యమున నిద్దఱు
వైతాళికులు. }

ప్రథముఁడు—అహా! చందాంతుఁడా కాశమధ్యము నధిగోహించి యత్యుజ్జ్వలముగ వెల్లుచున్నాఁడు.

చ. భ్రమరమునోడఁ బొత్తుఁ గొని ♦ పాన మొనర్చుటచే సుధాసమా నముగఁ దలచియున్ దివస ♦ నాధునివేడిమిఁ దప్త మాటఁ బుష్పమధువు నాన కుండె నొక ♦ బంధరనాగి; మఱిండు భానుతా పమున నిజాంగముల్ ముసుంగ ♦ వల్లభుఁడైకలసిడఁ జేరెడిన్. 18

ద్వితీయుడు—

చ. హరిణ మొకంపు డప్పిగొని ♦ యాతురతన్ మృగతృప్తచెంతకుం బరువిడి మోసపోయి, పిద ♦ పంగడుశీతలవారిపూర్ణమా సరసిని గాంచియుం దరియ ♦ జగకుచు నిల్చె; ప్రసూనధన్వి భా స్కరకరతప్త మైనసుమ ♦ చాపము ముట్టఁగ నొల్ల కుండెడిన్. 19

విదూ—తైతాళికులధర్మమున బ్రదికితిని. మిత్రమా! స్నానమునకుఁ ద్వరపడుము త్వరపడుము. రే పుదయము నృగయావినోదాగ్ని సుడవి కేగ వలసియున్నది గదా! అచ్చట మృప్తాన్నము దొజుకుట దుర్లభము. కావున యధేష్ఠముగా కుక్షినిండ భుజింపుము.

రాజు—నీయభీష్టము నెఱవేర్చుట యే కాక దేవిని కాంతింపఁ జేయవలసియు నున్నది. కావున నిప్పు డభ్యంతరమందిరమునకే పోవుదము రమ్మ.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు).

ప్రథమాంకము

సంపూర్ణము.

ఓం

త ప తీ స ం వ ర ణ ము.

ద్వితీయాంకిము.

{ అంతట రంభయు మేనకయుఁ
బ్రవేశించు చున్నాఁడు. }

రంభ—సఖీ! మహేంద్రునిశాసనపుడవలలోఁ బడి యిన్నాల్కిచ్చట జరిగిన వృత్తాంత మెఱుంగఁ జాల నైతిని. ఇప్పుడు నీమొగముఁ జూడ వైవర్ణ్యము వహించి యున్నది. కావున దీనికి హేళు వెద్దియో తెలుపుము. మననెచ్చెలి తపతి యిపు డెచ్చట నున్నది?

మేన—సఖీ! మును పొకనాఁడు భగవానుఁ డగుభానుఁడు తపతిం దనతోడ వై నిడి కొని నారదచహర్షి తో మాటవరుసన “దీని కనురూపుఁ డగువరుఁ డెవ్వఁ” డని యడిగెను. ముజ్జగంబుల వెదకిచూచినను రాజర్షి యగుసంవరణుఁడు దక్క మఁ టెవ్వఁ డని నారదచహర్షి నుడివెను.

రంభ—ఇది నే నెఱింగినవిషయమే. తరువాత,

మేన—అదిమొద లారాజర్షివై నభిలాషగల దై లక్ష్మచేఁ దపతి తనకోర్కి వెలిబుచ్చు నోడి మెలంగు చుండెను. పిమ్మట నాతోఁ గలసి యొకానొకప్పుడు తపన వనమునకుఁ బయన మయ్యె. మార్గమధ్యమున నారాజర్షి రాజధాని యగు హస్తీపురం బధోభాగమునఁ జూచి నిలుచుండెను.

రంభ—తరువాత,

మేన—అప్పుడు నేను నెచ్చెలి భావముం గనిపెట్టి “సఖీ! యిది కార్తికేయావాస పరిసరోద్ధానము. నీ వలపి నట్లున్న దానవు. కాన నిచ్చట కొంచెముసేపు విశ్రమించి పోవుద” మంటిని.

రంభ—నెచ్చెలిభావము చక్కఁగాఁ గనిపెట్టితిని. తరువాత,

మేన—పిదప నచ్చటిమరకతకలాతలమున మే మెప్పుడు దిగితిమో యప్పుడే యారా జర్షి వయస్కునిఁగూడి యచ్చటికి విచ్చేసె.

రంభ—తరువాత,

మేన—పిమ్మట మన్మథబాణములును లజ్జయు నొక్కచుట్టడి దన్నుఁగారింప నెచ్చెలి
యాతనియెదుట నిలువ' నోడి తిరస్కరణప్రభావమున తిరోధాన మొంది
నాతోఁగూడ నభిప్రాయమున కెగ నెను.

రంభ—తరువాత,

మేన—ప్రేమపూరితము లగుచూపులతోఁ దనమగ్గ మంటిచూచుచున్న యారాజునిం
గని నెచ్చెలి ద్విగుణితమనోభవకార యై యొక్క చుండెను. పిదప నెచ్చె
లింజూచి “సఖి! నీ చెక్కలఁ బాడముచిలుచెమ్మటలబా ట్లనెడిముత్తయ
ములతోభిను గర్జ పూరము తిరస్కరించు చున్నది గదా” యంటిని.

రంభ—తరువాత,

మేన—పిమ్మట నారాజునికి రూపమునకుం దగినబుద్ధికౌశల మున్నదాయని పరీక్షిం
చుటకును నెచ్చెలియవస్థ నాతని కెఱింగించుటకును నిశ్చయించి, నెచ్చెలికడ
నుండి శర్మపూరము లాఁగి కొని, గాధాపదాద్యక్షిరములు మాత్ర మందు లభించి,
ప్రమాదమునంబోలె నాతనిముందు బడవైచితిని.

రంభ—చతురముగాఁ బ్రవర్తించితివి, తరువాత

మేన—పిమ్మట నాతఁ డాగాధఁ బూర్తిచేయఁగా విని తోషమున నిధగ మదరు
చుండ నెచ్చెలి నన్నుఁజూచి “అవినీతా! నన్నిటు లేలఁ జాలకనఁ జేసెదవు!”
అని నుడివెను

రంభ—తరువాత,

మేనక—ఈప్రస్తావమున నైవస్యవృత్తాంత మాతనిదేవి విని కుపితి యై యుండ
నే నవుడు నెచ్చెలిం జూచి “సఖి! సపత్నీమత్స్వరమున నీ వీమెం జూచుట
నే నెఱింగితిని లే” యంటిని.

రంభ—తరువాత,

మేన—పిమ్మట నెచ్చెలి తోషము వహించి నేను చేలాంచలము వట్టుకొని బ్రతిమాలు
కొనినను దిరస్కరించి వెడలిపోయెను.

రంభ—హృదయరహస్యము బట్టబయలయినచోఁ గన్యకాజనము తోపించును గదా!
కా నిమ్ము తరువాత,

మేన—అది మొదలు నెచ్చెలి వడుమదనవేదన యిట్టి దని వచించుట కైనను తక్యము
గాకున్నది. అపు డాయవస్థంజూచి నే నూర కుండవలసి వచ్చెను. నేఁ డుడ
యమున నాతో నైన జెప్పక యే తపనవనమున కేగినది. ఆరాజుని యు మృగ
యాప్రసంగమున నబ్బోటకే విచ్చేసె నని వింటిని. కావున, మన మిరువుర
మచ్చటికే పోయి సఖి నూరడింతము.

రంభ—అట్లే.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

{ అంతట దురగాయాధుఁ డయి రాజు }
{ ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

రాజు—(సవితర్కముగా) ఆహా యేమిది! మృగజాతులకుఁ బరస్పరవిరోధము
స్వభావసిద్ధ మైనను యిపుడు నాపాణంబులచే నయినభయాతిరేకమున
నిచ్చటఁ దపోవనధ్యము సంభవించి యట్టివిరోధమును కమింపఁ జేయు
చున్నది. నాయామృగయావ్యాపార మిపుడు ప్రవృత్తి మై యుండ,

చ. ఖరశరసంతతిఁ మిగుల † గాసిలుచుం గరిశాబకంబు కే
సరిగుహలోనఁ జొచ్చె, మృగి † జంకి వృకావళి నాశ్రయించె, స
త్వరగతిఁ బాటి వ్యాఘ్రుసతి † పజ్జనఁ జేగె వరాహకాంత, కా
సరములు కొంకకే శరభ † సంతతిమూలన డాగఁ జొచ్చెడిఁ. 1
నే నీమృగయాప్రసంగమునఁ బడి యతిమారగతం బగుహిమాచలోపరిభూమిం
జేరితిని. సుతీయు నే నాపదవతంసకములఁ జూచినది మొదలు నన్నుఁ గూర్చి,

చ. ననవిలుఁ బూని తుమ్మెసిల † నారిఁ బదింబది లాఁగి చూచుచున్
ధనువునఁ గూర్పఁగాఁ గుసుమ † నాశములన్ సవరించి, క్రుద్ధుఁ డి
మనసిశియుండు మూర్ఛ మతి † మైఁ జెల రేఁగి మదీయమానసం
బున గుఱలేనియుత్కృతఁ † బూనిచె నీతనియాశ యెద్దియో. 2
నారాశర్యుఁడు కర్ణపూరముఁ దీసికొని వచ్చుచు మత్తురంగవేగ మనుస
రింపఁ జాలమి నించుక వెనుజిక్క. కావున నే నిపు డేవిలోదంబున నీతమక
ముం గడపిపుచ్చుదునో తెలియ కున్నది.

(నేపథ్యమున)

చంపకుఁడు, చంపకుఁడు.

రాజు—ఆహా! మిది పారాశర్యునికంతస్వరమే!

{ అంతట భయముతో విదూషకుఁడు }
{ ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

విదూ—చంపకుఁడు, చంపకుఁడు. (భయము నిరూపించి) ఇట్టి భయస్థానమందు
దుర్గామంత్ర మైనను రానినాకు రక్షాసాధనము లగుబ్రహ్మనూత్రదండకాష్ట
ములు కెందును నష్టము లైనవి.

రాజు—వయస్యా! భయ మొందకుము. ఏ మిది?

విదూ—(రాజును బట్టుకొని బాష్పగద్గదస్వరముతో) మిత్రమా! నన్నేమటక
రక్షింపుము.

రాజు—మిక్కిలి భయ మొందితిని. ఈ నీభయమునకుం గారణ మేమి?

విదూ—(దిక్కులు బరికించి నవ్వుచు) నేను నీచెంతఁ జేరినమాత్రముననే నాశత్రు
వర్గము నశించినది.

రాజు—ఏమి శత్రువర్గమా!

విదూ—నే నింతవిఘట నింద్రజిత్తువలె వానరపై న్యపార్థివులతో మహాపరాక్రమము
నఁ బోరాడి వచ్చితిని.

రాజు—(నవ్వుచు) సీపరాక్రమ మే నెఱింగితిని. సజాతీయబుద్ధిచే వానరములు నిన్నుఁ
బీడించియుండు నని తలఁచెదను. ఇది యటుండ నిమ్ము. కర్ణపూర మెక్కడ?

విదూ—ఏమి కర్ణపూరమా! పరమలుబ్ధుఁడవుగా నున్నాడనే. సర్వధనముం
గోల్పోయి ప్రాణముల మాత్ర మెట్లో దక్కించుకొని వచ్చితిని. మఱియు
నాప్రేమసార మగుకర్ణపూరమును దండకాష్టాగ్రమున జన్మిదముతో బంధించి
తెచ్చు చుండ శత్రువు లగువానరులు నాపైఁ బడి బలాత్కారముగ
లొంగికొని పోయిరి.

రాజు—కట్ట! ఎంతప్రమాద మొనర్చితివి!

విదూ—మిత్రమా! కోపింపకుము. ఇంకను నీ కాపాడుకర్ణపూర మేటికి? దాని
మూలముననే గదా దేవి మిక్కిలి కోపముఁ జేంది మఱల నెంతోప్రయాసచే
కాంతించినది.

రాజు—పోని మిత్రక నూర కుండుము అపాదముద్రలఁ జూచినది మొదలు నే
నుత్కంఠచేఁ బీడింపఁ బడుచుండియు నీజిహ్వచాపల్యమునకు వెఱచి మఱల
తెల్లిడింప నైతిని. ఇప్పు డెచ్చట నైన నొకవనప్రదేశముం జేరినఁ గాని నా
కురట గలుగ నేరదు. కావున వెదకుదము రమ్ము.

విదూ—నీవు మృగములజాడ వెదకికొనుచుం జను నట్లు నేను నీమార్గము వెదకి
కొనుచు వచ్చు చుండి భృగుమహర్షి యాశ్రమపదమునఁ బ్రవేశించితిని. అంత
నామర్షి నాకు గొప్పకథ యొకటి వినిపించెను. దాని నంతయుఁ బూర్వగ్రుచ్చి
నట్లు వచింపఁజాలను కాని దానిసారము మాత్రము వినిపించెదను. ఇచ్చటి
కుత్తరమునఁ గల్యాణవాసుని మనుషేరునఁ బురుషోత్తమునియాలయ మొండు
గలదు. పూర్వము భగవంతునిఁ గూర్చి తప మొనర్చి సూర్యభగవానుఁ
డిచ్చటనే త్రిలోకముల వెలిగించుశక్తి సంపాదించెను. అదిమొద లాయరణ్య
ము తపనవన మనుషేరునఁ బరఁగు మిన్నది. మున్ను త్రివిక్రమాగ్ని మై

విజృంభించినవాచనమూర్తి కరతలమునుండి దానజల మచ్చటనే పడినది. అది కరతలోదక మనుషేర నొక సర పైని విలవిల్లు చున్నది. కావున నచ్చటికే పోదము రమ్మ.

రాజు—అ ట్లయిన జగన్నాథునిపాదకమలము లకశ్యము సేవనీయుములు. కావున రమ్మ. ముందు నడవుము.

విదూ—నడవుము నడవుము. (యిద్దఱుఁ బరిక్రమించు చున్నారు.)

విదూ—శయస్యా! సర్వకాలరమణీయ మగునీవనునం బ్రవేశించుటచే నాకు దిగ్భ్రమ యే గాక కాలభ్రమయు సంభవించినది. కావున నిష్పడు జరుగు చున్న ఋతు వెద్దియో నా కెఱింగింపుము.

రాజు--(సావధానముగ సంతటం జూచి) శిశిగ్రహంతమలవధ్యకాల మని తలఁచెదను. ఏలయన,

సీ. అవసానదశఁ జిక్కి ♦ నవసియున్న తుహారి

సంతానమును జాల ♦ సరకుఁ గొనక

యుదయార్కకిరణంబు ♦ లుద్ధతిం జెల రేఁగె

గమలముల్ బహువికా ♦ సమునఁ బొదలె

విగతసూనము లైన ♦ ప్రేంకణంబులయంతు

నల్ల నల్లన నాస ♦ లెల్ల నీడి

యభివవంబుగఁ బూయ ♦ నారంభ మగుచున్న

తరుణవంజుళలతా ♦ దర్శనమున

గీ. నమితసంతోషపారవ ♦ శ్యమునఁ బొదలి

నిజకఃకాక్షంబునకు దాసి ♦ నెలపు సేయఁ

గోరి, తిరుగాడు మధుకర ♦ కులము లెల్లఁ

గనుల కెంతయుఁ బ్రయము లై ♦ కానఁబడెడి.

3

విదూ—(పరికించి యాశ్చర్యముతో) మిత్రమా! చూడు చూడు. ఇట్టివిచిత్ర మెన్నఁదైనఁ జూచితివా? ముత్తైపుముగ్గు లను స్వేదబిందువులు లేఁగరువలితాఁకునఁ జలించు చుండ నీపసిండివలతాకన్యలు మదనపరవశ లై రతనంపువిరులకన్నులతో ఏన్నో చూచు చున్న ట్లుగఁబడు చున్నవి. ఇదియ తపనవనము గానోవు.

రాజు—మిత్రమా ! చక్కఁగాఁ నిలకించితివి. ఇదిగో ! యిచ్చట,

చ. ఇర వగుకెంపుసాంపుజిగి • ని నెడిలేజగురాకువా శైతం

దిరముగ నొక్క నిచ్చి యెల • దేటులజంజమునాదస్త్రతుల్

నెఱపుచుఁ దమ్మిమొగ్గచను • నెత్తపురాపిడి యప్పతిల్ల ను

స్థిరరతిఁ గల్పవల్లి తన • చేరువనూవినిఁ గఁగిలిం చెడిక.

4

విదూ—స్వప్నమం నైన నిట్టివిశేషము తన్నఁడుఁ జూచి యుండలేదు. కావున
మున్న నీవు వచ్చిచి నట్టు లాకాశగమనము గూడ నొకప్పుడు తటస్థింపఁ గల
దని నా కాశ వాడము చున్నది.

రాజు—(స్వర్గ వభివయించి) మన మిప్పుడు గోవిందకుండిగము సమీపించి న
ట్లున్నది ఏలయన,

సీ. పరిసరంబుల నున్న • సరసు లంచున నిడి

మాలిన్యమును నీటి • పా లొనర్చి,

మహిషాక్షధూపధూ • మమున నంగము వార్చి,

ఘనసారఁబుసం • గ్రహ మొనర్చి,

యగుణ కేసర భార • భరణకుంకుమసాంద్ర

రమణీయనననిహ • రములు సల్పి,

హిమశ్రింగునఁ కాస • పడి శేరనచ్చిన

యశికులంబుల నెల్ల • నాదరించి,

సీ. శైత్యసౌభాగ్యలక్ష్మీహ • స్తంబు వట్టి

నాసికారంధ్రయుగళి వి • కాస మొంద

మనకుఁ గల్గినమార్గశ్ర • మంబు నెల్ల

దూరముగఁ దోలె నెవన • మారుతములు.

5

(ఇద్దఱుం బరిక్రమింతురు).

విదూ—మిత్రమా ! శేవమండిముం జేరితిమి. లోపలఁ బ్రవేశించి నమస్కరింతుము.

రాజు—(ప్రవేశము నటించి దోయిలి వట్టి నమస్కరింపుడు)

ఉ. మేనను జన్మిదంబు, మొలఁగి మోదను జాతెడిముంజి, క్రొమ్ముడిక
జానగుచూడ, జొకయజి, నంబు, బలిక్రతుసామగానసం
ధానముఖంబు, గన్నుగవఁగి తమ్ములుఁ గ్రాలఁ బలాశదండముం
బూని మహాగుచిత్వమునఁగి బొత్పెడివామనమూర్తిఁ గొల్పెదన్. 6

విగ్రా—లిఖితాక్షరం బగునీజిహ్వమాలమున మాట లనుపుష్పములతో దేవుని
బూజించితివి. అనక్షరవిభవుండ నగు నే నన్న నో సాధారణపుష్పములు దెచ్చి
పూజించెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

రాజు—ఇపు డిచ్చట ననిగ్వాణమాణిక్య దీపమాలాదూరీకృతగర్భ నిలయాంధ
కాంబును జాంబూనదాకల్పకల్పితదివ్యవిగ్రహవేష విశేషంబును నుధాసార
భసుభగనురతరును చునస్సంపాదిత భక్తివితాంబును నగునీసపర్యాక్రమము
దివ్యజనసంప్రాప్తిని గూచించు చున్నది.

{ అప్పుడు మన్మథవికారముతోఁ దపతి }
కూర్చుండి యుండును.

తప—(దీర్ఘవిశ్వాసముతో) పరనోరథసిద్ధిఁ బడయుఁ గోరి యెట్లో మానసముఁ గుదురు
పలుచుకొని నే నిప్పుడే భగవానుఁ డగువామనమూర్తిపూజముగించి వచ్చితిని.
ఇప్పుడు సఖిజన మైన నాచెంత లేమిం జేసి యీ ప్రదేశము నిర్జన మై యున్నది.
కావున స్వేచ్ఛామరూపముగ సంకల్పసంగసౌఖ్యము లాభువృత్తకమోహన
విగ్రహనితో ననుభవించెదను. (ధ్యానస్థిమిత యై యుండును.)

{ అంతట రంభా మేనకలు ప్రవేశించు }
చున్నారు.

రంభ—సఖీ! నెచ్చెలి తపతి యెచ్చట నున్నది?

మేన—కరతలోదకతీర నందలి పటికంపుఁజవిక వై యాపె కళిమాన మెక్కుడు.

కావున నిపు డెచ్చట నే యుండ నోపు

రంభ—అట్లయిన నచ్చటికే పోదము రమ్మ. (అని పరిక్రమింతురు.)

మేన—సఖీ! నెచ్చెలి యేమో యాలోచించుచు నించుక యైనఁ జలనము లే
కన్నది. ఈపెయలోచన యెద్దియో!

రంభ—అహ! నెచ్చెలియొక్క యాదళ యపూర్వముగా నున్నది. కావున నిచ్చ
ట నే దాఁగియుండి యీపెప్రయత్నముం దెలిసికొని పోవుదము. (గోడ
చాటున దాఁగి యుండును.)

{ పటాక్షేపమున విదూషకుఁడు }
{ ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

విదూ—వయస్యా! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. విస్మయావహం బగునొకసోపర తీరింబున ఘనపటలఘనీభూతం బగునొకజలరాశిఁ జూచి వచ్చితిని. వతీయు నానీరమున లక్ష్మీప్రతివ లిఖింపఁ బడి యున్నది. కావున త్వరితముగ విచ్చేసి తిలకింపుము.

రాజు—మూర్ఖా! నీర మెప్పుడును బల్లము ననుసరించి పోవుట స్వభావము. కావున స్థిరీభావము నూర్ధ్వగమనంబును సంభవించు టెట్లు?

విదూ—కఠతలగతావలకవిషయ మై యింత వివాదమేల? ప్రత్యక్షప్రమాణమున సాధించెదను. నావెంట రమ్మ. (అని రాజును లాగు చున్నాఁడు.)

రాజు—ఇ దంతయుఁ గేవలము నీమతిభ్రమపరిణామ మే యని తోచు చున్నది. అయినను నీయిష్టము నెఱవేర్చెదను. నడువుము (ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు.)

విదూ—ఇదిగో! యాసరస్సు; అవునా కాదా? దీనఁగూడ నే మైన ధ్రువపడితినా?

రాజు—నిజమే యిది సరస్సే. భృగుచువార్షి నిర్దేశించిన దిదియే యని తలఁచెదను.

చ. నిలుకడఁ గాంచి మానికపు † నేలపయిన్, సతతంబు ముత్తైపుం
బలుకుల ప్పాలుస్వచ్ఛతర † వారికణంబుల నిండి, నిత్యమం
గళకర మై, ముకుందుకిర † కంజతలంబునఁ గ్రాలు నట్లై భా
సిలెడిఁ గగోదకాఖ్యసర † నీవర మిత్తటిఁ గూడఁ జిత్రమా. 7

విదూ—అయిన నిం కొకభ్రమముఁగూడఁ జూపుదునా! (పరిక్రమించి ముందునకుఁ జూచి) ఇదిగో! యాజలశైల మిది. చిత్తరు విది. ఇదియు సత్యమే కాదా?

రాజు—మూర్ఖా! ఇ దంతయు నసత్యము. ఇది స్ఫటికనిర్మితం బగుదివ్యజనగోష్ఠీ మండపము నిర్మలస్ఫటికభిత్తులచుండి వెలికిం గానవచ్చుచు నాత్మతేజఃపట లావృతం బగునొకానొక దివ్యాంగనారత్న మిది. (మరల సావధానముగఁ జూచుచు) ఆహ! లావణ్యాతిశయవిశేషంబుల కవధి లేదు గదా! ఈ పదార్థవిశేషమును సృజించుటఁ జేసి యాధునికబ్రహ్మ భూర్వస్పృహీకర్తల జయించెను. ఏలయన,

ఉ. వాడక, మంచుచే గలక † వాఱక గ్రాలుపయోజలక్షీ మై
వేడిమి వీడి స్వచ్ఛముగ † వెల్లడిదీపశిఖార్చి మై పువుం

బోడులస్వస్థిలోనఁ దొలి • మొక్కయు వై యలరారుగీనిని
బోడిగఁ జూచి, చీల్చికొనఁ • బుష్పశరూఢు నిజాంతరంగముఁ. 8

విదూ—ఆపదవతంసకంబు శేలతాంగివై యుండునో యాలతాంగియు నిష్పడు చున
కగవడు చున్న యాలలనానగియు నొక్కత యే యైనవో మిక్కిలి యను
కూలముగ నుండును.

రాజు—విధివిలసితంబు లెవ్వఁ డెఱుంగును! ఇచ్చట దాగియుండి యాలతాంగి
పై గాలాపంబుల విని నిశ్చయింతము. (అట్లు చేయుదురు.)

తప—(విషాదముతో) ి! కేవల మాతృస్పృందమున నే నాతనిం జేరి బోవును
కన్యాకాజన విరుద్ధముగా బ్రవర్తించితిని.

సఖులు—భయముతో (వక్షంబునఁ జేయిడికొని యొకరి నొకని చూచుచున్నారు.)

రాజు—(చింతి) (నగలి) మిత్రమా! అన్యాయగర్భితుగువనితారత్నము వై నా
నుశ్చక్రలనుఁ బ్రవర్తించినవి. కావున నిటు నుండగాదు పోవుదము రమ్మ.

విదూ—ఇంచుకవినట మాత్రముననే యదాధము గ్రహించుటకు బ్రహ్మదేవుని కేని
యు శక్యంబు గాదు ఈ గవణీయమూర్తి నింద్యకర్మ మొనర్పఁజాల దని నా
నమ్మకము. కావున నింకను కొంచెము విని పోదము.

తప—(నిట్లాగుపడిచి చూచి) సంకల్పసంగము కూడ దని యనవసరముగా నన్ను
నే నేల యధిష్ఠిపించి కొంటిని!

సఖులు (హర్షముతో) బ్రాకరిమి.

విదూ—మిత్రమా! చింటివా!

రాజు—(వెనుక నుగలి) ఇంతమాత్రముననే నీ మాట గల్గెనా? చూడుము.

ఉ. ఇ మ్మగుప్రేమచే యునగు • నెవ్వని నో మది నిల్చి బొక్కుసి
కొమ్మ నొకర్లు నాయెగుటఁ • గూర్చి, మొమమ్మగి పూవుటమ్ములం
జిమ్మునుమాస్త్రమోహ ముచ • చీకటి నిం పాకళాలవంబు నా
నెమ్మదిఁ గూడ నేను నెడ • నిక్క మీదే ధృతి నాశ్రయించెదఁ. 9

తప—సఖీ! మేనకా!

మేన—సఖి నన్ను జూచెనా యేమి?

తప—మేనక యెక్కడ?

మేన—ఋజుబుద్ధి యగునీపెండ్ల మే నెన్నాహ్వనించు చున్నది.

రంభ—(ఈర్ష్యతో) ఈమడనసంభ్రమ మం దైన నెచ్చెలి నన్నుఁ దలంపక పోయె.
మేన—మొదటనుండియు నీ వీవృత్తాంత మించు కైన నెఱుంగవు? నే నన్ననో
కొంత యెఱుంగుదును. అందుచేత సఖి యట్లు వలికినది.

తప—హృదయమా! ఏమిది! హృదయ మెక్కడ నున్నది? (స్వతి నభినయించి)
ఓహో! యానుకుమాదుడు హరించె గదా. దేవా కుసుమాయుధా!
నీ వన్ననో నన్నుఁ గారింప వచ్చితివి. నీశరంబులకు లక్ష్మ్యభూతం బగునా.
హృదయ చున్ననో సకలభువనైక వాధునిహస్తగతి మై యున్నది. సమర్థుడై
వైనచో నవ్వోటి కేగి పరాక్రమింపుము.

రాజు—(సాధిలావముగా) ఏని కై దీని కి యట్లెలపాటు సంభవించెనో యాత
డిపు డెచ్చట సన్నిహితుఁ డై యున్నచో దస్యవంతులలోఁ బ్రవేశింపదు.
డగును గదా! ఏలయన

చ. తలిరులవింటివానిశిరి ♦ ధాన్ సహంపంగ లేక నిన్

వెలదులు తమ్ముఁ గూర్చి సల ♦ సింఘింపఁ బల్కె నిల్పాప చాక్యముల్
వలనుగ చిన్న యట్టియెలఁ ♦ బ్రాయమువానిల నున్నాను.
మెలఁగెదనో ఖ్యసంతాపికి ♦ మేళన ను దాని పై చనర్చెడిక. 10

విదూ—అనుచింతంపుటూహా క్రిందఁ జాలు నూగకుండుము. నిన్నే స్వీకరించుటంజేసి
గదా భువనైక వాధుఁ డని యానె వచింప సాహసించుట.

తప—(చింతతో) ఇట్లెంత కాలము దుఃఖింతును మనఃప్రియుడు సదా మహ్మాన
సవర్తియయ్య నన్నుఁ గరుణింప కున్నాడు. యేదేవుననుగ్రహంబున నే
నుద్భవించితి నో యట్టియాకల్యాణవామనుడు నాచే నారాధితుం డయ్య
న న్నునుగ్రహింప కున్నాడు.

రాజు—(కకతాళముపైచి) అపుడు నేఁ దిలకించిన గూడేవునిసంరక్షింపిధాన మం
తియు నీ పెహస్త్త కౌశలమునఁ గలిగినదే.

తప—దుఃఖభాజనం బైనయా నాశరీర మాతిని కే యర్పించెదను. (శాష్పగద్గద
ముగా) అయ్యో! నిక్కలేనిదాన వైతిని. రంభా మేనకలచరమపరిరంభణం
బందక యే ప్రాణముల వదలు చున్నాను. (లేచు చున్నది)

రాజు—అహ! అతిభయంకర మతిభయంకరము. (సమీపింప నుంకించును.)
పాపము శాంతించు గాఁక

సఖులు—(సంభ్రమముతో సమీపించి కన్నీళ్లతో) సఖీ! ఆమంగళము ప్రతిహత
మగుఁ గాఁక. ఆ నేకకల్పాంతరములు మమ్మాలింగనముఁ జేసికొను చుండుము.

తప—అహా నెచ్చెలులా! (లజ్జనభీనయించును.)

రాజు—(అనందముతో) మిత్రమా! యన్యాయమునకు యగుదీనిని నిజసఖులతోఁ
గూర్చి పైవము మే లొనర్చె.

విదూ—వీరిసంభాషణమువలన నీ వెయభిలాష స్పష్టముఁ గాఁగలదు.

తప—(తనలో) వీరియాగమనముచే మత్సహోదరుఁ డగుదండధరుని దర్శించుట
తప్పిపోయినది. ఇప్పుడును జిత్తి సైర్యమును విడువ కుండును గాఁక.

సఖులు—సఖీ! ప్రాకృతశ్రీలహర్గ మనుసరించి నీ వేల నిష్కారణముగా మర
ణింప నుంకించితివి? ప్రాణసమాసల మగుమేము నీమనోరథముం దీర్చు చాల
మా? నీయావనరూపవిభ్రమాఁ గుణంబులను లోఁబడనివాఁ డీజగంబున
నుండునా?

తప—ఈకవనంబులచే నన్నిఁక బాధింపకుండు. నాహృదయసంతాప మతిదు
స్సహ మై యున్నది. నన్నుఁ బట్టుకొనుండు

మేన—(పట్టుకొని స్వర్ణనభినయించి) అబ్బా! దీనియంగసంస్కరమునకన్న హృత
వహాత్సంగ ప్రవేశము చాల సుఖకరము. (రంభింజూచి) సరస్సునుండి సర
సీరుహప్రతంబులం దెచ్చి నెచ్చెలిని వీవుము

రంభ—(అట్లు చేయును.)

మేన—నలిసిత్రసమీపరమును లోనఁ జొఱచినక స్తనాంతుక మడ్డగించుచున్నది. కావున
దానిం దొలంగింపుము.

తప—ఇది మఱుఁగులేనిప్రదేశము గా నున్నది. కావున నీ స్నేహ రైన జాతురేహా!
శరీరము బయలు పఱచుటకు సిగ్గుగ నున్నది.

మేన—అస్మన్మనోరథవీధికి సంవరణసాన్నిధ్య మున్నది గదా!

తప—(సంభ్ర)ముముతో దిశలు బరికించి) ఎచట నెచట నార్యపు—(అను నర్థ
క్రియందే లజ్జచే ముఖము వాంచి యుండును.)

మేన—(నవ్వుచు)—సఖీ! అస్థానమునఁ దత్తరించెద వేల? ఈభిత్తి నుద్దేశించి సంప
రణపద ముచ్చరించితిని. అంతయు కాని నీహృదయమున నున్న పురుషంకప్రదీ
పతుఁ డగురాజుని గూర్చి కాదు.

రంభ—అతిప్రరూఢ మగుదీనిమన్మథవికారము నన్ను భేదపఱచినను యుచితస్థానంబును
జెందుటఁ జేసి నేను పంతసించు చున్నదానను.

రాజు—(సంతసముతో) వివేకవివేకానిని వింటిని. హృదయమా! యింక విజనవి
యందు నిరాటంకముగాఁ బ్రణయప్రసారము వృద్ధి బొందింపుము.
మఱియు,

చ॥ ముఖశర! మంజుపుష్పపరి ♦ శోభిహిమాదితరుప్రవాళబృం
దములఁ బటరీతైలపన ♦ నమ్ములు పేర్చి కదల్పుఁ గాఁక; పం
తమున రణోర్వి న న్నెదిరి ♦ తాఁడెగ నీదొనదోయి నిప్పు డే
భృమరవిసీల ప్రంఖనుమ ♦ బాణపరంపర నింపుమీ వెనక. 11

విదూ—ఈతన్ని తనయుని పేరియన్నికి సంభవస్థాన మగునరణిగా దైవముచే నీ
కొడఁగూర్చు బడియె.

(సేవధ్యమున)

గీ. సాయపుంగుత్యముం దీర్ప ♦ సమయ మయ్యెఁ
గలుషముల నెల్ల తీర్థోద ♦ కములఁ బాపి
జలజమిత్రుని కర్ష్యపూ ♦ జనము సల్పఁ
ద్వరగ గన్నేరువిరులు, గం ♦ దమును దెండు. 12

సఖులు—(సంభోధనముతో) సఖి! లెమ్ము లెమ్ము. సూర్యోపస్థానసమయ మతిక్ర
మించు చున్నది.

తప—(తనలా) ఈయవస్థ తండ్రి జూచును గాఁబోలు. మన్మథకరనిపీతసారంబు లగు
నీయంగములతో నే నెట్లు బోఁ గలుగుదును? అయినను దైవాచార మన
తిక్రమణీయము గదా! (ప్రకాశముగా) సఖులారా! అట్లే చేయదము.
(అని అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

రాజు—అయ్యో! కష్టము. నామనోరథభూమి తిరోధాన మొందినదిగదా! ఆతని
దారుణ మైనయీవాక్య మెవ్వఁడు వచించెనో! ఒకవేళ నానయన భాగ్యమున
కిది యవసానదళ గాఁబోలు.

విదూ—అలిసమీపమున నున్న యీతపోవన మందలి ఋషు లిట్లుద్బోషించిరి.

రాజు—(చూచి) మిత్రమా! ఈమార్తాండునిదివసదీక్షాధికాగ మవసాన మొంది నట్లే
యున్నది. ఏలయున;

చ. మానితపద్మరాగమణి ♦ మండలతుల్యము లైనమేఘసా
 పానములఁ దినేందిర య ♦ పాంపతిఁ జేరఁ దొడంగె; మల్లెపూ
 దేనియతాపులం జిలుకు ♦ తెమ్మెర సోక సరస్థచక్రప
 ద్దానన గుండఁ జొచ్చె విర ♦ హర్తిభయం బెడఁ గూఱ దీనయై. 13

మిత్రమా! యిక నాచరణీయ మెద్ది?

విదూ—రాక్షసభీతుఁ డగుకులపతి భృగుమహర్షిఁ మి మ్మచ్చటికిఁ దీసికొని ర
 మ్మని నన్నుఁ బ్రార్థించెను. కావున నచ్చటికే పోదము.

రాజు—నుంచి దట్టే అవశ్యకరణీయము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయాంకము

సంపూర్ణము.

త ప త్రి స ం వ రణ ము.

తృ తీ యాంకము.

{ అప్పుడు హోమసాధనహస్తః డగుతాపన }
{ కుమారుడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

తాప—(విస్మయముతో) ఆహా! అద్భుతరసానుభావుఁ డగుసంవరణసార్వభౌము
పరాక్రమవిధాన మవాఙ్మనసగోచరము గదా! ఇపు డీతఁ డేదియో నొక
మనస్తాపంబుచే బీడింపఁ బడి కృశీభూతశరీరుఁ డై యుండినను,

గీతమాలిక. అనలశిఖలను బోలునీ † తనిశరంబు

లద్రికాయుల నసురసే † నాధిపతుల

బెడిదముగఁ దాటి, ప్రాణంబు † లెడఘఁగాఁక

శరమరుద్వేగమునఁ బడి † చని చని తద

సురజనంబు లాశ్రమ బాహ్య † ధరణి నెచటఁ

బడిగొ చిత్ర మా చెలియ ది † ప్పడును గూడ. 1

“వత్సా కొండిన్య! సంవరణశరంబులచే నిహతు లయినరాక్షసులభార్య
లాతనికే బ్రత్యక్షంబుగఁ గీడు రోయ నోడి మాయలు గావించు చని తలఁ
చెదను. అట్టిమాయల నశింపఁజేయుట కొకతంతు గలదు. దాని నిప్పుడు నెఱ
వేర్ప వలసి యున్నది. కావున నీవు పోయి తుళ్ళలు, సమిధలు, పుండరీక
సంచయంబులును గొని రమ్ము” అని గురుఁడు నా కాజ్ఞ వొసంగె. నిరతోప
యోగముచే వాశ్రమసమీపప్రదేశము లన్నియు హోమసాధనరహితము లై
యుంటఁ జేసి మారాఙ్మభూముల కేగి నే నీయిద్ధృభారముం దేవలసి
వచ్చె. అందుచే బలంతయుఁ గడిచి సాయంసమయము సంప్రాప్త
మైనది. (నలుదిక్కులంజూచి). ఆహా! పక్షిజాతులకుఁ గూడ సంసారధర్మ
మతితుచ్చ మైనది గదా! ఇదిగో యీసరస్సునందు,

సీ. సాముతెక్కలు రాగ ♦ జలజపత్రములందుఁ
 బొరలాడునిజశిశు ♦ పుంజములను
 లకుముగిగిలె ల ♦ ల్ల నె పక్షములచేత
 నొకచోటఁ బ్రోవుగా ♦ నుంపఁ దొడఁగె
 కలువలతేనిరాఁ ♦ క సమీప మగుచుంట
 నెఱిగి నెమ్మదిలోన ♦ నెఱపుఁ బొంది
 సీరజాతము చాల ♦ నేర్పుమై దొరకొని
 దళములనెల్ల బం ♦ ధన మొనర్చె
 గీ. అంత నొకభృంగసతి దాని ♦ చెంత కరిగి
 లోన నిజకాంతుఁ డుండుట ♦ మానసమున
 నెఱిగి తానును శయనింప ♦ నెంచి, మిగులఁ
 దమకమునఁ దిరుగాడెడి ♦ దానిచుట్టు.

2

(పరిక్రమింపుచు ముందునకుఁ జూచి) ఓహో! సంరంభదూషితముఖికాం
 తిచే నున్నయీరాజుని వయస్కునిఁగూడి యిటే వచ్చు చున్నాఁడు. ఇది
 యాశీర్వాదసమయముగాదు. కావున నాశ్రమమార్గముం బట్టి పోయెదను.
 (అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

(ఇది విష్కంభకము.)

{ అప్పుడు రాజును విదూషకుఁడును }
 { ప్రవేశింతురు. }

రాజు—(సంరంభముతో) ఓరీ దురాత్మా మన్మథచందాలా!

చ. దనుజబలంబు నస్త్రుతతి ♦ ద్రచ్చిన నం దృణరీతి నెంచి, య
 బ్బె నతనుతాతనుత్ర మని ♦ బీరమునం జెలరెఁగె దీపు రు
 ద్రనయనవహ్ని మగ్గి ముని ♦ ధైర్యము వంచన మై హరించు నీ
 తనుతరశక్కుల వెదకి ♦ తాఁకఁగఁ జాలవె నాదుబాణముల్ ?

3

అయ్యో సీ యసంబద్ధప్రలాపము లాడు చున్నాడే నే! నావై విజృంభించుట కాతని కొకానొకప్పు డనుజ్ఞ నిచ్చియుంటిని గదా! కావున నీతని నిష్ఠుడనునయింపెదను. భగవానుడా! యాయపరాధము సహించుము. నిన్నిట్లు వేడుకొనుచున్నాడను.

చ. అలికులముల్ మరంగరస • మాని తలంగినలేతమావిపూ

పుల నినుమంతయుఁ నెలుపుఁ • బొందనిగందపుఁగొండగాడ్పులఁ

గలుగదు సిద్ధి నీకు మద • నా! యిక నేర్పరి వైన నేయుమా

కలునలకప్పు నేలునల • కల్కిమిటారపువాలుచూపులఁ. 4

విదూ—(సనిర్వేదముగాఁ దనలో) ఆహా! అతిఘోరముగ నున్నదే! మహావ్యాధి చికిత్సకుం గడంగినదుర్వైద్యునిభంగి నే నీతనియనఁగవ్యాధిం జూచి తత్తరపడు చున్నాడను అను చరసమాహంబుల నీతఁడొ వెనుకకుఁ బంపుటం బట్టిచూడ నగరగచునవృత్తాంతముఁ బూర్ణముగ మాని నట్లగపడు చున్నది. ఈయడవిలో నే నొక్కడ నేమి చేయఁగలను? కాని మ్మిట్లు చెప్పి చూచెదను. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! నీయపూర్వవచనంబులు విని నావ్యాధయంబు తల్లడపడు చున్నది. కావున ధీరుడ వై యుండుము.

రాజు—(తన్ను తానె నిలువరించుకొని) మిత్రమా! నీవు వచించినది నిక్కమే. మాటలు మనశ్శక్తిమూలకములు, అట్టి మనశ్శక్తిని యాతన్వంగి నిర్మూలింపఁ జేసినది. కావున ననాకులంబు లై యట్లుండును?

విదూ—(విషాదముతో) ఇట్లయినచో నీక శరణ మెద్ది?

రాజు—(దీర్ఘనిశ్వాసముతో) తదంగసంస్పర్శశామనీయ సగుస్ఫటికమండపముదప్పు నే తేమి యుండును? కావున దారిఁ జూపుము.

విదూ—(ప్రత్యాశతో) రమ్మ (ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు). ఇదిగో! యాచుండపము, ప్రవేశితము రమ్మ. (ప్రవేశింతురు)

రాజు—(మండప మంతటనుం జూచి విషాదముతో) ఆహా! వక్తుసంపద లక్ష్మరములు గదా! చూడుము,

ఉ. అంబుజగేహ లేనికల • శాంబుధి, యంబిక లేనిభస్మశు

భ్రం బగుశంభుమేను, సుర • వాహిని లేనితుషారవారగా

రం బగుశీతశైలమును • రాజుల నట్లు మదీయజీవతు

ల్యం బగుకాంతలేనితెలి • టానెలవుం, బాలు పేది యుండెడి. 5

విదూ—పూర్వ మప్పద్యగంధి యధిష్ఠించుటం జేసి దివ్యపరిమళంబుల వెదజల్లు చున్న
యీ ప్రదేశమును నీకు సహధర్మచారు లగుమధుకరంబులు విడఁజాలక మూఁగి
యున్నవి. కావున నిచ్చటఁ గూర్చుండి పొద్దు బుచ్చికొనుము.

రాజు—మిత్రమా ! అట్లు గాదు. మధుకరంబులు నా కెట్లు సహధర్మచారు లగును?

చ. కర మనుకూల రై ననిజ † కాంతలు గానము సేయుచున్ నిరం

తరమును దమ్ముఁ గొల్వఁగ మ † నఃప్రియభోగములన్ భుజించి వి

స్తరకుతుకంబుతోడ నిట † ధన్యతమై జరియించు చున్న బం

ధరవరరాజితోడ సరి † వత్తునె యెన్నఁటి కేని మిత్రమా! 6

(కూర్చుండి దాహవేదన భావించుచు. ఆహా విధివైపరీత్యము ! ముఖోత్పా
దన కై గల్పింపఁ బడినయీప్రదేశము నా కతిదుస్సహసంతాపమును గలుగఁ
జేయు చున్నది గదా ! మిత్రమా ! నే నికఁ దాళఁ జాలను. కావున నీకరత
లోదకమునుండి శిశిరవస్తువులం గొనితెచ్చి నాకు శయ్య నమయ్యుము.

విదూ—అట్లే. (అట్లు చేసి) ఇక బయలుదేరుము.

రాజు—(శయన మభినయించి ప్రక్కలం జూచుచు) అప్పద్యగంధికి శిశిరసమీరముం
గల్పించుటయం జేది యుపకరించెనో యట్టియీనలినపత్రంబుచే నన్ను
వీవుము.

విదూ—(అట్లు చేయు చున్నాఁడు.)

రాజు—(స్మృతి నభిరయించి నిట్టూర్పుతో)హా ప్రేయసీ! ఈ నలినపత్రంబుచే వీఁచు
చు నీనెచ్చెలి పయ్యెడఁ దొలఁగింపఁ బురికొల్పినను వినక నాలోచనంబులకు
వైఫల్యము ఘటింపఁ జేసితివి. అ ట్లయినను,

చ. హిమమున నించు కంత జెలు † పెక్కి యెసుగుపసిండితమ్మితో

సమమయి గొలుచుం బయలు † సందున డాఁగినని స్తనంబు పై

విమలశిలాప్రశ స్తతర † భిత్తినివోధముఁ దోసిపుచ్చుచుం

దమకము నొందునాదునయ † నప్రభ వే ప్రసరింప లేదొకో. 7

మిత్రమా ! నలినపత్రసమీరంబుచే మన్మథాన్ని ప్రజ్వరిల్లినది. కావున నించుక
విరమింపుము.

విదూ—మంచి దట్లే (విరమించు చున్నాఁడు.)

{ అంతటఁ దపతియు మేనకయు
నాకాశగమనమునఁ బ్రవేశింతురు. }

తప—(దీర్ఘనిశ్వాసముతో) చెలీ! హస్తీపురసమీపమునకు వచ్చితిమా?

మేనక—(విషాదముతోఁ దనలో) నాప్రియసఖికి మదనోన్మాద మెప్పుడు కాలిం
చునో గదా! (ప్రకాశముగా) సఖీ! అచ్చట మన కేమి పని?

తప—(విస్మయముతోఁ దనలో) నే నే మంటిని? (ప్రకాశముగా) కార్తికేయా
వాసపరిసరాఱామ మతిరమణీయ మైనది గదా!

మేన—సఖీ! యిప్పుడతఁడు వేటొకచోట

తప—అసంబద్ధము లాడెద వేల?

మేన—(నవ్వుచు) ఎవ రసంబద్ధము లాడునదియుఁ దెలియుచునే యున్నది.

తప—పిచ్చిదానా! అతనికిఁ జలనము కలదా?

మేన—అవును. కలదు.

తప—అనఁగా నీయభిప్రాయ మెద్ది?

మేన—నీహృదయగత మైనదెద్దియో యదియే.

తప—నాహృదయ గత మైన దెద్ది?

మేన—(నవ్వుచు) సంవరణమహారాజు.

తప—(ఊహముతో) అన్యగతమనోరథుం డగునాతని సుద్దేశించి న న్నేల పరిహా
సిం చెదవు?

మేన—నేను పరిహాసించు చుంటినో లేక నిజమునే వల్కుచుంటినో నీహృదయము
మునకే తెలియును.

తప—పరిహాస మికఁ జాలును. భగవానుఁ డగుభృగుమహర్షియశ్రమమునకు మార్గ
మెద్ది?

మేన—మన మాశ్రమపదమునకు బయలుదేఱ లేదు. రంభను మాత్ర మచ్చటికిఁ బుట్టెం
చి మనము తపనవనమునకు బయలు వెడలితిమి.

తప—ఓహో! తపనవనమునకా మనము బయలు వెడలినది! అట్లయిన నావన మెచ్చట
నున్నది?

మేన—(క్రిందికిఁ జూచి) ఇదిగో! స్ఫటికమండపముయొక్కఁగిళిర మగపడు
చున్నది. కావున నీక దిగుదము. (దిగుట వధివ యింతురు).

{ అంతట బద్ధకర్ణ పూరదండహస్త మై }
 { రంభ ప్రవేశించు చున్నది. }

రంభ—“భృగునాశ్రమంబునకుఁ బోయి యారాజుషి యచ్చటికి వచ్చెనో లేదో దెలిసికొని రమ్మని నాకు సఖులు జెప్పి పంపిరి. అతఁ డన్ననో ప్రదోషరంభము నే వయస్కునిఁ గూడి తపనవనాభిముఖుఁ డై బయలు వెడలెను. కావున నేనును దపనవనమునకే పోయి సఖులం జూచెదను.”

మేన—(మాచి) సఖీ! బద్ధకర్ణ పూరదండముం బుచ్చికొని యిదిగో రంభ వచ్చుచున్నది.

రంభ—(సమాపించి) చంద్రికాదుకూలావృతం బగునీవ్రదోషము నిన్ను సౌఖ్యాంబుధి నోలలాడించుట లేదా?

తప—(నిట్టార్పువడిచి) నానుభవవృత్తాంత మట్లుండ నిమ్ము. దీని నెచ్చటనుండి తెచ్చితివి?

రంభ—తిపోవనమునుండి నేను మరలివచ్చుచుండ నెద్దియో యొక సహకాశకాళి నుండి యిది నాముందటం బడియె. అప్పుడు నే నిది యేమి యైయుండునోయని యిండుక యోచించి పిమ్మటఁ బుచ్చికొని వచ్చితిని.

మేన—(మాచి) సఖీ! ఇవిగో యాగాధాత్మరంబులు. అప్పుడు వాస్తీపురంబున మనచేతినుండి జాతిపడినకర్ణపూర మిది. ఆరాజవయస్కునిప్రమాదముచే నిట్లు జరిగియుండు నని తలఁచెదను.

తప—(రంభను జూచి) సఖీ! ఇప్పు డాబ్రాహ్మణుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు?

రంభ—(నవ్వుచు) ఈతపో వనమందే యెచ్చటనో యున్నాఁడు?

తప—(భేదమభినయించి) సఖీ! ఆకాశగమనాయాసము నన్ను బాధించు చున్నది. కావున నీస్పటికమండపమున విశ్రమింతము.

సఖులు—అట్లే చేయుదము. (ప్రవేశము నటించురు)

విదూ—(సంభ్రమముతో) ఏమిది! ప్రదోషరంభముననే ప్రభాతము సంభవించినదే!

మేన—(జనాంతికముగా) సఖీ! యిదిగో యారాజుషి బలితంపుసంతాపంబనం బడి శిశికోపచారంబు లనుభవించుచుఁ బరుండి యున్నాఁడు. మండపాభ్యంతరమును జెలింగించు చున్న నీప్రభాజాలంబులఁ జూచి భ్రమపడి యాబ్రాహ్మణుండు ప్రభాత మని పలకరించు చున్నాఁడు. కావున తిరస్కరణీ ప్రభావమున ప్రతిచ్ఛన్నుల మై యుండి వీరివ్యాపారముం గనినెట్లుదము. (అట్లు చేయుచున్నారట)

విదూ—(విస్మయముతో) మిత్రమా! మజుల రాత్రివచ్చినది. ఈ రమణీయప్రకారమున ఋతుసంకరంబువలె అహోరాత్రసంకరముగూడ కలిగినది. కారణ మేమై యుండును?

రాజు—(సవిమర్శముగా) దివ్యజన ముండుచోట యేవిచిత్ర ముండదు? మిత్రమా! వీచుట లేదేల?

విదూ—(భయముతోఁ దనలో) తుణతుణప్రవర్ధమానం బగునీతనిమదనోన్మాదము నాకు భయముఁ గలిగించు చున్నది. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! నీ కింత మటు పేల? నీవె వీవ వల దంటివి గదా!

రాజు—ఈతప్పు నాహృదయమునది. హృదయమా! అప్పద్మగంధి లభింపమిం జేసి నేను పరితపింతును గాఁక; నీ వన్ననో,

చ. ఘనతరలజ్జచే మొగము ♦ గ్రక్కున నంసమునందుఁ జేర్చు జంబన మొనరింతు నూత్న సతి ♦ బట్టి, తటాలునఁ గాఁగిలింతు, సుంత నలిగి నట్టినివి తరు ♦ ణమ్మును వేచి సడల్ప నేర్తు, వీవనయము శ్రోణిచక్రముల ♦ యందు జరిం తిఁక ఖేద మేటికి? 8

తప—(అనూయతోఁ దనలో) చుదనా! యేమి నీయవివేకము! నాహృదయము భేదించి యతఁ డభిలషింపకపోయినను యాతని కర్పించితివి. చిరకాలమునుండి నేను ప్రార్థించు చున్నను యాతని హృదయము నాకభిముఖ మగు నట్లు చేయఁ జాల తున్నాఁడవు. (ప్రకాశముగా) ఇతఁడు తన గేవింగూర్చి పరితపించు చున్నాఁడు. కావున మన కిటు నేమి పని?

మేన—సఖీ! నీవు నూతన వే కదా! ఇతఁడు దేవీవిరహోత్కంఠుఁడు గాఁడు; 'ననవధా' వనుమాట నితఁడు వచించు చుండ నీవు వినియుండ లేదా?

తప—వింటిని. అయినను నావిషయ మే మున్నది?

రంభ—అందువలననే గదా సంగయము, మజుల విందము.

విదూ—మిత్రమా! పద్మరాగగవాజ్ఞాంతరమునుండి ప్రసరించు చున్నయీచంద్రమయూఖములు నీ యనంగమోహమును బోఁగొట్టుట లేదా?

రాజు—పుణ్యవిహీనుపట్లఁ బదార్థశక్తులు విపరీతములుగా మారునగదా! చూడుము.

ఉ. పున్నమరేలఁ దోచి పరి ♦ పూర్ణకలాగ్రహణాభిరాముఁ డై
వెన్నెల లీనునీతోగల ♦ విందు గురుం డయి గూడ హారపుం

జెన్నునఁ గాల్కరాగముల ♦ చే నిది మంచిచెడ్డయం

చెన్నఁగ నీనిచీకటుల ♦ నీరిక లెత్తఁగఁ జేసె నామదిన్. 9

తప—(తనలో) మూఢహృదయమా ! ఆతఁడన్యనానుభేయ ముచ్చరింపకపోయిన మాత్రముననే చావ నుద్యుక్త వై యున్న నా కొకదురాళఁ గల్పించి నివారిం చెద వేల?

రాజు—మిత్రమా ! చూడుము నాయవస్థ, శయనించుటకుఁగూడ శక్తి సాల కున్నది.

విదూ—(విషాదముతో) మందభాగ్యుడ నగు నే నేమి చేయుదును? కర్ణపూర మైన నన్నచో నీతఁ డొకించుక యూరడిల్లి యుండును. దానిం గూడ ప్రమాద వశంబున మర్కటంబులపాలు జేసితిని.

మేన—(అభిప్రాయగర్భముగా) సఖీ ! సమ్మిక లేనిదానా ! నీయం దుదాసీనుఁ డె యైనచో నీకర్ణపూరముచే నీతని కూరట గలుగు టెట్లు ?

తప—తనదేవి ననునయించుచు “నీ యపరాధమున కద్భుతరస మే కారణ” మని హస్తీపురోద్ధానమున నాతఁడన్నవాక్యము నీవు వినలేదా ?

మేన—చతురము లగునర్జ్యోక్తులం దెలిసికొనుటకు నీ వింకను జిన్నదానవు గదా !

తప—ఇది యటుండుఁ గాఁక “కేవలము పిస్మయముచేత నే నాకషింపఁబడితిని. వేఱు కాదు” అని విజనప్రదేశమందుఁ దనవయస్కునితో నీతఁడు చెప్పియుండ లేదా ? ఇదియు సర్వోక్తియా ?

మేన—పురుషు లతిగంభీరమానసులు గదా ! తమనూతనచాపలము మిత్రులకడ గూడఁ మఱుఁగుపరుపఁ జూతురు.

రంభ—బ్రాహ్మణునివలన మన కీ కర్ణపూరము వచ్చుట నిశ్చయముగ దెలిసినది. కావున దీనిని దీనుఁ డగునావిప్రుని కిచ్చెదను.

(విదూషకునిముందట వైచుచున్నది.)

విదూ—(చూచి విస్మయముతో) దండకాష్టయుక్త మగుజన్నిదంబును కర్ణపూరం బును దలఁపనితలంపుగా వచ్చి పడినవి. భీతము లగువానరము లెచ్చటనో డాఁగి యుండి దీనిం బడవైచినట్లు దోచుచున్నది

రంభ—పోరా గ్రామిణికా బ్రహ్మచారీ ! నీవే కొలిచి.

రాజు—(మందముగా దృష్టిఁ బ్రసరింపఁ జేయుచు) మిత్రమా ! దీనిని నాయెడవై బెట్టుము. (విదూషకుఁడు, దండకాష్టమునుండి విడదీసి కర్ణపూరము రాజు నెడవై నుంచును.)

మేన—సఖీ ! యిపు డైన సమ్మము.

రాజు—(తెలిసికొని తిరస్కారపూర్వకముగా) ఎవరి దీక్షార్థపూరము! అన్వలఁ బార
వైపుము. (విదూషకుఁ డట్లు చేయును.)

తప—(తనలో) అయ్యో చెడితిని గదా! (ప్రకాశముగా) ఇంక నేమి విందును.

మేన—కర్ణపూరము నీదికా దనుకొని యాతఁ డిట్లు బారవైచె నని తలఁచెదను.

తప—(రోషముతో) పూర్వము “నీకర్ణపూరముచే నీతని కూరటకలుగు” నని
చెప్పితివి. ఇప్పుడు “నీదికా దనుకొని పారవైచె” నంటివి. ఆహా! నీ
కీతనియం దేమి పక్షపాతము. (పోవ నుంకించును.)

రాజు— గీతమాలిక.

నిర్దయా తపతీ ప్రియా! ♦

మేన—అత్మావమానినీ! పోదము గమ్ము.

తప—నీకుసంశయం బుడిగె నిప్పు చో హృద ♦ యంబ! వినుము

రాజు—ఆర్థిఁ బొందెదఁ గదవె చం ♦ ద్రాతపమున

తప—దైవమ! హతాస్మి

రాజు—రవిజని ♦ దాఘమందు

తప—అలరుమా హృదయమ!

రాజు—కల్ప ♦ కొలనుభంగి

తప—సుకృత మొనరింప వైతి నో ♦ సకియ! నేను.

10

రాజు—(నిట్టూర్పు విడిచి వైశ్యముతో) ప్రియా! నీసఖి యుచ్చరించిన సంవరణశబ్ద
మున కిర్ణము వే రైనను నీవు,

చ. కలఁగినధైర్యవృత్తిమయిఁ ♦ గ్రాలుచు నల్లపు “ఛార్యపుత్ర” యం

చలికులవేణి! కొన్నియమృ ♦ తాంచితవర్ణము లొప్పు మాటలఁ

బలికితి గాదె? యిప్పు కరు ♦ణామతి నాదగుగాత్రమందు నీ

లలితకరాంబుజం బునిచి ♦ ప్రాణములఁ నిలుపంగఁ బొలదే. 11

తప—(సాధిలావముగా రోమాంచమొప్పుఁ దనలో) అమ్మయ్యా! నేనేకదా యీ
తనికామమునకు హేతువు. (సంతోషవశంబున మూర్ఛిల్లుచున్నది).

మేన—(సహర్ష బాష్ప గర్జితముగా) సఖీ! మూర్ఛిల్లుము మూర్ఛిల్లుము నా
కిష్టమే.

రంభ—(సంభో)మముతో నాత్మగతము) సఖీ! ఏమి నీమోహము! (మేనకతో)
సఖీ! నెచ్చెలి భేదమొందుటకు బదులు మూర్ఖిల్లు చున్నది. దీని నూర
డింతము. (ఇద్దఱు సమీపించి) ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము ప్రియసఖీ! (తపతి
మూర్ఛ దెలిసి ప్రేమవిశాలము లగు చూపులతో రాజుం దిలకించు
చున్నది.)

రాజు—(అస్పష్టముగా) మిత్రమా!

క. కుదురు దొఱంగి మదసువులు

మెదలఁ దొడంగెడిని గళస ♦ మీపమున, నిదే

వదలెడి గాత్రము, నిక నా

నుదతి మదస్సులను బడెడి ♦ నా ప్పానరుపుమా! 12

విదూ—(తత్తరపడుచు నశ్రుగద్గదముగా) హా! చెడితిని, చెడితిని నాయందు
దైవోపక్రమ మిట్లు గాఁబోలు. (సత్వరముగా సమీపించి రాజునగముల
స్పృశించును.)

రాజు—హాపియా! (అని యథోక్తియందే మూర్ఛిల్లును.)

విదూ—(విషాదముతో) మిత్రమా! యూరడిల్లు మూరడిల్లుము. (మఱలఁజూచి విషా
దముతో) మిత్రుఁడు గతించెనా యేమి! (తలఁ గొట్టుకొనుచు) హావయస్యా!
సకలభరామండలైకనాథా! హా మదకారణబద్ధస్మేహా! సర్వకాల సహచరుఁ
డును బాలమిత్రుఁడును ననన్యకరుణ్యుండను నగు నన్నేల విడనాడి పోయె
దవు? దీర్ఘాయామృతుండును వంశకరుండు నగు పుత్రునిం బడయు మని
యాశీర్వదించినసిద్ధదేశికులవాక్యము గూడ వ్యర్థ మయ్యెనా? ఇక విలా
పముతోఁ బని యేమి? భృగుపతనమునఁ బ్రియమిత్రు ననుసరించెదను. (నిష్క్ర)
మించు చున్నాఁడు.)

తప—(భేదమోర్వణాలక భూమిపైబడుచు) ఆహా! ఆర్యపుత్రుఁడు నన్నే పలకరించి
గతించెను. ఆర్యపుత్రా! నేనును వచ్చుచున్నాను. ఇంచుక నిరీక్షింపుము.
(మూర్ఛను బొందు చున్నది.)

సఖులు—(సంభో)మముతోఁ దొడవై నునిచికొని) ప్రియసఖీ! యూరడిల్లు మూర
డిల్లుము.

తప—(ఊరడిల్లి) సఖులారా! పతివధపాపమలీమస నగునన్ను ముట్టకుఁడు ముట్ట
కుఁడు, పరలోకగతుఁ డగునాతని ననుసరించుటకు నాకు నెల విండు,

గంభ—(చింతించి) సఖీ! ఆహా యేమి మనఃకాఢ్యము! నీకరకమలసంసర్గ మభిల
షించి యీచుహారా జీయవస్థఁ జూచెను. కావున నీతవిహృదయంబువై శీఘ్ర
ముగ నీకరకమల ముంచుము. ఇదిగూడ విఫలమైనచోఁ బిమ్మట నందఱు
మొక్కసారి యే పోదము.

{ తపతి సత్వరముగా సమీపించి తిరస్కరణి నవనయించి }
ససాధ్యసకింపముగా నతనియురమునఁ
గరతల మిడు చున్నది.

రాజు—(శీఘ్రముగ లేచి చేయి వెనుకకుం దీయుచుండఁగాఁ దపతిం జూచి)

గీ. నన్ను బ్రదికించుటకు నివు ♦ నాయురమున

నిడినయీసుధాపూరంబు ♦ లెసఁగువాణి

వెనుకకుం దీయఁ బోకుమీ ♦ వినుతగాత్రి!

మత్కరంబున నునిచి స ♦ మృదముఁ గూర్పు. 13

(గ్రహింప నుంకించును.)

{ తపతి లజ్జతో సఖులఁ దిర్యగ్దృష్టులం }
జూచు చున్నది.

మేన—(రాజును సమీపించి) మహారాజ! త్వరపడకుండు త్వరపడకుండు. ఈమా
ప్రియసఖి త్రిలోకప్రదీపకుం డగుభానునిపుత్రి. భగవతి యగుసావిత్రికిఁ
జెల్లెలు. మేరు తపతి. భానుసంకల్పము గూడ నల్లుడు మహారాజుగా రని యే
కావున దేవు నారాధించి యీ వెకగ్రహణ మొనరింపుము. నీయవస్థం జూచి
నీచెలికాఁడు నిరాశఁ జేసికొని భృగుపతనమున కై వెదలిపోయెను. కావున
శీఘ్రముగఁ బోయి నాతని రక్షింపుము. మేము పోయి వచ్చెదము. పునర్దర్శన
మగుఁ గాఁక. (సఖులతోఁగూడ తపతి నిష్క్రమించును.)

రాజు—(సంభ్రమితో మండపమును నిగ్గిమించి పోయి) ఎక్క డెక్కడ నాచెలి
కాఁడు ?

విదూ—(ప్రవేశించి) స్నానసంకుద్ధుడ నగునే నికక గర్తవ్యమునకుం గడంగెదను.

రాజు—(శీఘ్రముగ సమీపించి) సాహసింపకు సాహసింపకు. ఇదిగో! నేను ప్రాణ
ములతో నున్నాడను.

విదూ—(విని సంభ్రమముతో.) ఎచ్చట నెచ్చట నున్నాడవు? బాహుంధదృష్టి
నగు నేను నిన్ను గనఁజాల తున్నాడను. (కొంగిలించికొని యేడ్చుచు) ఈ
జన్మమందే మరల నిన్ను గొంగిలించికొనుభాగ్య మొదలె.

రాజు—మిత్రమా! దుఃఖింపకుము. వ్యసనాంబుధిం గడచితిమి.

విదూ—ఎట్లు?

రాజు—ఇట్లు—(అని చెవిలో జెప్పును.)

విదూ—(హర్షముతో) దైవకృప నీయందుఁ బూర్ణముగ నున్నది. ఇంక మనము
చేయవలసిన దెద్ది?

రాజు—వేఁతెద్ది గలదు?

గీ. ప్రణతవత్సలుఁ డైనట్టి ♦ పద్మహితుఁడు
క్రియల నెద్దాన మిగుల సం ♦ ప్రీతి నొంది
తనయ నివ్వక వెఱపు లే ♦ దని దలచునొ
యట్టిపని నిచ్చు తొలుదొల్త ♦ నాచరింతు.

14

(అని నిష్క్రమింతురు.)

తృ తీ యాంక ము

సంపూర్ణము.

ఓం

త ప త్రి స ం వ రణ ము.

✱

చ తు ర్థాంక ము.

{ చేటి యొకగిన్నె జేత బట్టుకొని }
{ ప్రవేశించు చున్నది. }

చేటి—‘సఖీ సాగంధికా! ఈ మైద లారగింపని పూదేనియలఁ గొని గమ్ము’ అని భర్తృదారిక నా కాజ్ఞ నొసంగి యున్నది. కావున నిచ్చట వెదకెదను. (పరిక్రమించి చెట్ల వై దృఢులు నిగుడ్చి) ఈకల్పలతయందలి బంగారు తామరమొగ్గ మూతికడ నించుక విరిసి నట్లగపడు చున్నది. అందుచే నిందు మధుకరములకుఁ బ్రవేశము దుష్కరము కావున దీనిని గ్రహించెదను. (అని గ్రహించుట నటించును) అహో యేమి యీచుఘవేశలత! అపుడే గిన్నె దాదాపుఁగా నిండవచ్చినది. (మరియొకచోఁ జూచి) ఈమందారవృక్షము నందలి కనకకర్ణికారతునుమము వికసించి యున్నను లేమానిచిగుళ్లు కప్పి యుండుటంజేసి మధుకరముల కిచ్చటఁగూడ ప్రవేశము దుష్కరమే. (అని కొమ్మ వంచును.) (అంతనాకాశయానమున బరణి వట్టుకొని మఱియొకచేటి ప్రవేశించు చున్నది.)

చేటి—ఇది తపనవనము. ఇచ్చట దిగియెదను. (దిగుట నభినయించి ముందునకుం జూచి) ఓహో యిది ప్రియసఖి యగు సాగంధికా! సఖీ సాగంధిక! ఇచ్చట నేమి చేయు చున్నావు?

ప్రథ—(చూచి) ఓహో జాంబూనది కా యిది! సఖీ! రతిపూజకుఁ బూజేనియలు సంగ్రహించుచున్నాను. నీ విప్పు డెక్కడనుండి వచ్చితివి?

ద్వితీ—దేవు నుద్దేశించి మహారాజుగా రెప్పుడు తపస్సుఁ జేయ నారంభించెనో యప్పుడు భగవతి యగుయమునాదేవిచెంతకు భర్తృదారికయొక్కకుశల వృత్తాంత మెఱింగించుట కై నేఁ బోయి యుంటిని.

ః ధవ—తరువాత,

ద్వితీ—అక్క యగుయమునకుఁ ద్రైలోక్యమూల్యానురూప మగుహార మొకటి గలదు. దానిని తా ధరించికొని గంగాహరసేవసార్థ మై కైలాసమున కేగుచుఁ దా మరలి వచ్చుదాఁక వేచి యుండి దానిం గొనిపోయి భర్తృ దారిక కిమ్మని న న్నింతవఱకు నామె నిల్చినది. ఇప్పుడు నే నాహారముం దీసికొని వచ్చితిని. కావున నిచ్చట జరిగినవృత్తాంత మంతయు నా కెఱిగింపుము.

ప్రథమ—చెప్పెదను వినుము మహారాజుగారు ద్వాదశవాసరనియమమును బూని యుండఁగా భగవానుఁ డగువశిష్ఠుఁ డాతనిని నియమమునుండి నివర్తింపఁ జేసి భర్తృదారిక నడుగుట కై భగవానుఁ డగుసూర్యునికడ కేఁగెను.

ద్వితీ—తరువాత,

ప్రథమ—పిమ్మట భగవానుఁ డగురవియనుమతయిన మహర్షి భర్తృదారికం గొనివచ్చి మహారాజుగారి కిచ్చెను. పిమ్మటఁ గొన్నిదినంబులకు గర్భముఁ దాలించి కుమారనిభుఁ డగుకుమారుం బ్రసవించి నట్లు భర్తృదారిక యొక స్వప్నముం గనెను. ఇచ్చట జరిగినవృత్తాంత మిది. (అని గిన్నెలోపలఁ జూచి) ఇప్పు డీగిన్నె నిండియున్నది. కావున నొక భర్తృదారికకడకుం బోవుదము గమ్ము. (అని యిద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

{ అంతట రాజు లలిత వేషధారి యై }
{ విదూషకునితోఁ బ్రవేశించును. }

రాజు—(స్మృతి నటించి యానందముతో) ఆహా! మన్మథవ్యాపారములు దురగ బోధరసాంతరములు గదా! అట్లే,

. నీ. తెం పొకింతయు లేక ♦ తెఱవ హస్తం బొడ్డి

పైకొనని బోవ తాఁ ♦ బ్రతిఘటించు

ప్రారంభమున నైనఁ బ్రతి ♦ పేదజల్పముల్

శారదాబ్జాలోక ♦ సల్పు చుండు

లజ్జాభరముచే వి ♦ లాసానురాగముల్

పల్లవాధర బయల్ ♦ పలుప నెఱుచు

రతివాంఛ గారించ ♦ రమణీశిరోమణి

మదిలోనె నిరలెంబు ♦ మలఁగు చుండు

గీ. నీవి సడలింప నీయదు + నీలవేణి
యిట్లై ప్రతికూలరీతిఁ బం + చేషుకేరి
నతివ జరియించినను గూడ + నట్టిరతిని
మఱువ వాంచింప దింత నా + మానసంబు.

1

విదూ—అట్లయినఁ గామరసమును భోజనరసమును యొక జాతిలోనివే. భోజనరసమును గామరసమువలె దుఃఖిలబ్ధ మైనపు డిచ్చునంతకుఁబడును సుఖిలబ్ధ మైనపు డీయఁ జాలదు. ఈవిషయ మేల పోనిమ్ము. అద్దమునువలె నీదృష్టిని జక్కఁగాఁ దుడిచి నాయీలలితబ్రహ్మవర్చస్వభాగ్యహాపముం జూడుము. ఇదిగో బంగారు జన్నిదము చూచితివా? దీని నొకసంతానవృక్షమునుండి గ్రహించి ధరించితిని. ఇంకొకదానినుండి యీ హేమదండకాస్త్రము సంపాదించితిని. ఒకానొకవానరము నాబ్రహ్మనూత్ర మపహరించుటం జేసి నే నింతవఱకును మన స్సను బ్రహ్మనూత్రసహాయమున నిత్యకర్మల నెఱవేర్చు చుంటిని. ఇది మొదలెఱక యథావిధిగా ననుష్ఠాన మొనర్చెదను. (రాజుముఖముం జూచి) ఓహో! నేను కనులు మూసికొని మాటలాడు చున్నాఁడను. నీ వెద్దియో విషయ మాలోచించు చుండ నే నెద్దియో ప్రేలుచుంటిని.

రాజు—చక్కఁగా వచించితివి. నీసఖీవియోగమునఁ గేవలము హృదయ మే కాదు పరితపించుట,

క. స్తనకల, శాంఘా, ధరములఁ
గనఁ జాలమి నాయురంబుఁ + గనులు వడన మా
వనితావియోగవిక్లబ
తను ద్రుటియును సైఁపలేక + తలఁకెడిని సుమీ!

2

విదూ—వివాహమునకుఁ బూర్వము సంగమమో సంగమమో యని యొక యేడుపు. ఇప్పుడు మఱిల విరహమో విరహమో యని యీయేడుపు. కావున నీకు సంసారబాధ చాల దుస్సహముగా నున్నది. (చెవియొగ్గి) మిత్రమా! పరి తపింపవలయు. కలహంసనాదము కమలసామివృక్షమును నూచించు నట్లు లీనా పురధ్వని దేవిగారు సమీపగత యై నట్లు నూచించు చున్నది.

{ అంతః దపతియు మేనకయు సపరివార }
సహితముగా బ్రవేశింతురు.

తపతి—సఖీ! నే నతిసాహస మొనరించితిని గదా! కైసేతసందడిం బడి యార్యపుత్రునిఁ జూడక యీకాలము వేయియొగములనువలె గడిపితిని.

అలంకార మైనను ముగియ కున్నది. పోని మైట్లయినను సరే యార్యపుత్రుని
దర్శనోత్సవమున కై నాహృదయము త్వరపడు చున్నది. కావున నార్యపుత్రుఁ
డిప్పు డెక్కడ ?

మేనక—ఈకరతలోదకతీరమునందలి మంచారలతామండపమందు చెలికానితోఁ
గూడి కూర్చుండి యిటే చూచు చున్నాఁడు. కావున రమ్మ. నిటు నిటు.
(పరిక్రమింతురు.)

రాజు—(తపతిం జూచి విదూషకునితో) మిత్రమా!

గీ. అరుణబింబాధరమ్ము దై ♦ వావనీజ
భవమనోజ్ఞాంశుక హరిత్వ) ♦ భానిచయము
నరుణమ్మదుకరము లమర ♦ గురుపరిజన
సంగతయుఁవ్రాలె దరిసె శు ♦ భాంగి దేవి. 3

తపతి—(సమీపించి) జయ మార్యపుత్రా !

మేనక—జయము మహారాజా!

(నమస్కరింతురు.)

రాజు—(లేవనెత్తి తపతిం జూచి)

గీ. అంగముల నెల్లఁ బ్రసరించు ♦ నట్టినీడు
స్తనభరస్పర్శయ నెడి సు ♦ ధారసంబు
గ్రాలఁ, దనుమధ్య న న్నిటు ♦ కాఁగిలించి
ప్రమద మొసఁగుము నాదుగా ♦ త్రముల కిపుడు. 4

(అని కాఁగిలించి) సఖీ మేనకా! యాసన మలంకరింపుము.

మేనక—చిత్తము మహారాజ!

(అందఱును కూర్చుందురు)

రాజు—(మేనకం జూచి) నెచ్చెలి రంభ రా కున్న కేల?

మేనక—మహారాజా ! యెద్దియో కార్యాంతరమున భగవతి యగుసావిత్రికడ
కేగినది.

విదూ—(తపతీముఖముం జూచి సంభ్రమమతో) మిత్రమా! అనుచరసమూహాం
బులతోఁగూడ చికిత్సకులుం జనిరా?

రాజు—ఇప్పుడు చికిత్సకులతోఁ బని యేమి?

విదూ—దేవిగారికి పొండుశోగము సంభవించినది. పూర్వము కామోక్తక మని చెప్పటకు వీలుండెను. ఇప్పుడు నినుఁ గలసి యుండియు దేహ మెల్ల పొండుర మై యుండ నేల?

రాజు—వ్యాధివిశేషము లెఱుంగుటకు నీకంటె సమర్థుఁ డెవ్వడును లేడు. మూర్ఖ! ముక్తాహారకాంతులం జూచి నీవు భ్రమించు చున్నాడెవ్వు.

విదూ—(నిరూపించి) సరే నిజమే (మేనకంజూచి) అమ్మా! మానుషచాపమునకన్న బ్రాహ్మణచాపము చెండుమడుంగు లధికము. కావున ని న్నొకటి యడుగఁ దలంచితిని. దయచేసి యాన తిమ్ము. ఈవిస్మయనీయ మగుహార మెక్కడ నుండి వచ్చినది.

మేనక—పొంచజన్యమున జనించినముత్తయములచే రచియింపఁ బడినయాహారమును ముకుందుఁ దాత్మచరణసంభూత యగుగంగాదేవి కిచ్చెను. ఆమె దానిని తనసఖి యగుయమున కిచ్చెను. యమునాదేవి తనచెల్లె లగుతపతికిం బుత్తెంచినది. అది యాహారము.

రాజు—భానుతనయా ! యాహారము చిరకాలమునకుఁ దన కుచిత మైనస్థానమును బొందినది. మఱియును,

చ. స్తనసరసీరుహంబులకు † దగ్గఱచుట్టము నాఁగనొప్పు నీ
ఘనసితహారకాంతిర్ఘుర † కాండము కోకిలపక్షమూలరీ
తి నసిత మానభమ్మున † నతిస్ఫుట మై విలసిల్లు చుం బయో
ధినిఁ బ్రసరించుదై వతన † దీర్ఘరకాండముభంగిఁ దోచెడిన్. 5

(సేవధ్యమున)

గీ. తేనె, సుమములు, ధూపముల్, † దీపవితతి,
గంధ మాదిగ నుచితోప † కరణము లివె
చేర్పఁ బడియెను రతిపూజ † సేయఁ దటి యి
దే యనుచు వేగ దేవికిఁ † దెలుప వలయు. 6

తపతి—హా ! (అనిస్మృతి నభినయించును.)

రాజు—సఖి మేనకా! యిది యేమి ?

మేన—మహారాజా! చిత్తగింపుడు. దేవతకారాసంగమమునకుఁ బూర్వము భగవతీ
యగుకరీదేవినిఁగూర్చి నెచ్చెలిప్రార్థించి ఆర్యపుత్రునిసంగమము కా కెప్పుడు
బ్రహ్మచర్యో యప్పుడు మధుకరము బాననిపూజేనియట నీకు సమర్పించె
దను' అని చెప్పెను. సంగమముఖలోల యై సఖి యితవఱకు నావిషయము
మఱచినది అందుచేతనే యాయారంభ మంతయు

రాజు—(తపతిముఖముం జూచి నవ్వుచు) ఈయారాధనక్రమము చాల లలిత
మైనదే. కాని యం దించుక విపరీతము గూడ నున్నది.

చ. వరనిచయప్రదానగుణ ♦ వారవిభాసిని హేట నిన్నె తా
వరముల నిచ్చకుం దగిన ♦ వానిని వేడుట బోలుఁ గాని యా
త్మరమణు నీశనేత్రజని ♦ తజ్వలనంబునఁ గోలుపోయి దు
స్తరతరితాప మొందు రతి ♦ తా నొడఁగూర్చునె నీకుఁ గోరికల్.7

తపతి—ఆర్యపుత్రునిముఖము నర్మోక్తులకు నివాసభూమి యే కదా!

మేన—ఇక్కఁ గాలక్షేపము నేయుట తగదు. కావున మహారాజుగా రనుజ్ఞ నిత్తురు
గాఁక.

రాజు—ప్రియా! సరే నీసఖీప్రణయము నిర్వర్తించికొనుము.

విదూ—మంచిదే యాశీర్వచనకాల మెప్పుడు తటస్థించునో యప్పుడు బ్రాహ్మణుఁడు
సంపన్నుఁ డని తలంప నలసిన దే.

మేన—మూర్ఖా! ఈవిషయమున నీప్రచార మే మున్నది?

(రాజుముఖమునుండి దృష్టుల నెట్లో వెనుక మరల్చి పరివారముతోఁ
గూడ తపతి నిష్క్రమించు చున్నది.)

రాజు—నయస్యా! కాంతావియోగముచేఁ బాదరియున్న యీకాల మిప్పు డే'వినో
దములచేఁ గడిపిపుచ్చుదును.

విదూ—(నిర్వేదముగా) విమానువృత్తి చుగునీకేర్లాటపీఠధ్యమున వినోద మే ముం
డును? కావున నొక్కవిషయము మాత్ర మాలోచించి కొనుము. రాక్షసుల
యొక్కయు వ్యాఘ్రములయొక్కయు నోటఁ బడకుండ తప్పించి కొనినప్పుడు
మాత్ర మే సంతానవృత్తిములచుట్టుఁ దిరిగి భిక్షుమెత్తి కొనుటకు మనకు
చీలగును.

{అంత భీషణవేషముతో రాక్షసి ప్రవేశించు చున్నది.}

రాక్షసి—(సరోషముగా)

గీ. మిగుల రోసంబు నా కిదే ♦ మేటిమేతె

మాయ లనుఘోరదండనం ♦ పాతములను

గ్రూరు డగుసంవరణునితే ♦ రీర మిపుడు

బద్ధ లొనరింతు సలిలకుం ♦ భమును పోలె. 8

సంవరణునిబాణములచేఁ బ్రాణంబులు గోల్పడినరాక్షసులబంధుగు లందఱు నన్నుఁ జేరి, “సఖి మోహినికా! నీమాయాబలముచేత నెట్లయిన ఋషితులకరణ్యుం డును, రాజాపకడుండును నగుసంవరణునిఁ బట్టికొని పోయి సముద్రమధ్యమునఁ బడఁ ద్రోసి చంపుము.” అని యిపుడు నన్ను సవినయముగాఁ బ్రార్థించిరి. నానూలుగుఁడు శ్రుత లాతనిచే మడియుటం జేసి నాకును గ్రోధ మగ్గల మై యున్నది. కావున నాసఖుల యొక్కనియొగము నెఱవేర్చుటకు నిశ్చయించికొంటిని. ఇంక నిచ్చట వానిని పెడకెదను. (పరిక్రమించి చూచి) యిదిగో! యెవఁడో యొక బ్రాహ్మణుండుగూడి యీసంతానమండపమునఁ గూర్చుండి యున్నాఁడు. (చేలిమిలునాకుచు) ఈబ్రాహ్మ ణుం దినఁ గోరి నాదంతములు కరకర లాడు చున్నవి. నోరూటలూరు చున్నది. ఏమిది! ఈమహాసుభావునెదుటి కేఁగుట య టుండ నావిషయమును దలఁపెట్టుట కైన సాధ్యము గా కున్నది. ఇంకఁ దినుట యెట్లు సంభవించును? కావున నిట్లొనర్చెదను.

(అతిరమణీయరూప ధైయై రాజును సమీపించు చున్నది.)

రాజు—(చూచి విస్మయముతో) మిత్రమా! చూడు చూడు.

గీ. దిబ్బపిఱుదులు నెఱిగొను ♦ గుబ్బచనులు

వెడఁదకన్నులు నసీయాడు ♦ వేనలియును

గ్రాల, మరు డనువిలుకాని ♦ కోల యనఁగ

వచ్చె నెటనుండి యో యొక్క ♦ వస్తు విటకు. 9

విదూ—ఈ యరణ్యమున వంచనశీల రగుశ్రీలు ప్రచ్ఛన్న వేషమునఁ జరించు చుండురు. ఇ దెద్ది యో నాకుఁ తెలియ కున్నది.

రాక్షసి—(విని విహదముతోఁ గంపము నొందుచు) వంచనశీల రను చున్నాఁడే యిది యెట్లు? ఈతఁడు నన్నుఁ దెలిసికొనె నా యేమి? నామనోరథము భస్మాయమాన మయ్యెఁ గదా!

రాజు—అట్లనకుము. కాంత లందఱును విప్రలంభకీలకే యగుదురా ?

రాక్షసి—(హాషముతో) దైవవశమున నన్నుద్దేశించి యితఁ డేమాట ననలేదు.
(సమీపించి) జయము మహారాజా !

రాజు—పూజ్యులారా వగునీకు స్వాగతము. నీ వెవరు ? ఇచ్చటి కరుడెంచుటకుఁ గారణ మేమి ?

రాక్షసి—చిత్ర గింపుడు మహారాజ ! చిత్రరథుఁ డనుగంధర్వరాజునకు గగనమాల యని యప్రతిమానసౌందర్యరాశి యగునొకకూఁతురు గలదు. నే నామె సఖిని. నుమనావతి యనుదానను. అ నేక దేవాసురసంగ్రామవిజయులగు దేవర వారిగుణగణములను విని మిముఁ జూచువేడ్క హృదయంబునఁ జివురొత్త నాసఖి నన్నుఁ గలసి హస్తీపురమున కొ కప్పుడు వచ్చి యుండెను.

రాజు—తరువాత,

రాక్షసి—అసంతరము కార్తికేయావాసపరిసరారామమున నాసఖియొక్కపాద చిహ్నములను గామలేఖను గణపూరమును దేవరవా రనురాగపూరితము లగుదృష్టులతోఁ జూచు చుంటిరి. అది గని నాసఖి నెమ్మనమున నుమ్మలికం బొంది పీత్సవరాధీనయగుటం జేసి చేయువది లేక తననగరమున కేఁగెను.

రాజు—(విదూషకునితో జనాంతికముగా) మిత్రమా! పాదచిహ్నములయొక్కయుఁ గర్ణపూరముయొక్కయుఁ బరిణామ మిట్టిది. తెలిసినదా ?

విదూ—సరే కా నిమ్ము. మరల నిష్పడధికమ్ముగఁ గమ్ముతావు తెలుసుండి యో వచ్చి పూజేంద్రియములకుఁ బర్వ మొనర్చుచున్నది. కావున మఱికొందఱు దివ్య కన్యలు నిన్నుఁ గామించుటకు వచ్చు చున్నారని తలంచు చున్నాఁడను.

రాజు—(రాక్షసిం జూచి) తర్వాత

రాక్షసి—ఇప్పుడు నాసఖి దేవరవారిసంగమముఖము తనకు సంభవింప దని దలఁచి భృగుపతనమునకు సిద్ధమాయెను. అప్పుడు నే నాకాజనకము లగువాక్యములం జెప్పి యెట్టెటో నిర్వృత్తింపఁ జేసి యిటు కరుడెంచితిని. దేవరవా రిప్పుడు సంగ మానుగ్రహ మొనర్పనిచో నామె నిశ్చయముగాఁ జనిపోవును. నేనును సఖి మరణముఁ జూడఁ జాలక యిప్పుడు మీసమక్షము నందే ప్రాణములు వదలెదను.

విదూ—(రాజుతో) మిత్రమా! యీదూత్యోపక్రమ మపూర్వముగా నున్నదే! బలాత్కారముచేతనా కామ ముత్పాదించుట ?

రాజు—(స్వగతము) దీనివాక్యమును బట్టి చూడఁగా నామనస్సునకుఁగూడ నసం తుష్టిగనే యున్నది. కా నిమ్ము దీని నిట్లు బంపి వైచెదను. (ప్రకాశముగా)

శోభనవతి! తమంతః దాము ప్రార్థించి వచ్చెడియిట్టిశ్రీరత్నములను యేళు
రువుఁ డభిలషింప కుండును! వేయేల బూజ్యురాల వగునీమాట జవ
'దాటము.

రాక్షసి—(హాషముతో) దేవగనా గనుగ్రహించుటం జేసి బ్రదికితిని. కావున
నేటిప్రదోషసమయమున మిత్రునితోఁగూడ దేవగనా రిచ్చటనే వేచియుం
డుఁడు. నేను నప్పటికి విమానముం దీసికొని తప్పక వచ్చెదను. (అని
నిష్క్రమించును.)

విదూ—మిత్రమా! ఏమి నీప్రయత్నము?

రాజు—నాచనోవ్యాపారములు నీ వెఱుంగఁ జాల కున్నాఁడవు. తపతీగుణగణబద్ధ
మగు నాయాచిత్తవృత్తిని వే యొకచోఁ జరింపఁ జేయగలనా? కేవలము దాని
సాహసమునకు వెఱచి నే నట్లంటిని. తపతీ గాత్రసంస్కర్షమున ధన్య మైన
దని భ్రమపడి నేని న్నాల్గ కర్ణపూరమును బ్రాణపదముగఁ జూచికొను
చుంటిని. అన్యకాంతాకపోలసంస్కర్షపమాతం బగుదీని నిష్ప డవ్వలఁ బాఱ
వైవుము.

విదూ—(నవ్వి) ఆహా! యేమి యీరాజకులము నాశ్రయించువారికిఁ గలుగుపరిభవము!
ఇంతవరకును మధ్యజాంతరవర్తి యైనయొకర్ణపూరమునకు నిమగ్నములో నవి
తర్కితోఁపద్రవము సంభవించినది. (కర్ణపూరమును పాఱవైచి) మిత్రమా!
ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. ఆకాశ మీకర్ణపూరమును దిగమ్రుంగినది. మఱల నిది
భూమి వైఁ బడ కున్నది.

(నేపథ్యమున)

మ. ననితాప్రాప్తివిహీన మత్యహితముఁ ♦ భావి విషాదప్రదం
బును నాకస్మిక మైనయొక్కసమయం ♦ బుం గల్పనం జేసి నే
తను నమ్మించినమాయ లెల్ల భృగుస ♦ త్కర్మంబులం దూలె మో
హినికాభ్యాసురి స్వాంగ మొంది చ నెడిన్ ♦ హీనీకృతారంభయై. 10

రాజు—(హాషముతో) విమానసమేత యై యానాతివచ్చి నప్పు డేతిరస్కారవిధా
నమునఁ బంపివైకునా యని చింతించు చుంటిని. ఇంతలో నిదంతయు మాయ
జాలప్రభావ మని వచించి దైవము మనల సంకటంబులనుండి యుద్ధరించెను.

విదూ—నేను నెట్లో దైవకృపచే నారాక్షసియొక్కదంష్ట్రకుతారములవారిఁ
బడకుండ బ్రదికితిని.

{ అంతటఁ గర్జపూరముఁ జేతఁ బట్టుకొని }
 { పటాక్షేపమున మేనక ప్రవేశించు చున్నది. }

మేన—త్వరపడుము త్వరపడుము మహారాజా !

రాజు—(సంభ్రమతో) ఏమి యేమి ?

మేన—అరాక్షసి తన నెచ్చెలిభృగుపతనవృత్తాంతము దేవరవారితో విన్నవించుటకుఁ బ్రారంభించి నప్పుడు సఖి నాతోఁ గలసి యిచ్చటికి వచ్చి యుండి దేవర వారిసంకేతపదనము విని కోపము వహించి వెడలిపోయెను. నేనును బర్యవసా నము నిశ్చించు చుండి దేవరవారి కిప్పుడు యధార్థము విన్నవించుకొనఁ గలిగితిని. కావునఁ ద్వరితముగఁ బోయి నెచ్చెలి నూగడింతురు గాఁకి.

రాజు—(విహదముతో) ప్రేయసి యిపు డెచ్చట నున్నది?

మేనక—అదిగో చూడుఁడు. కల్యాణవామనాలయముఁ బ్రవేశించు చున్నది, కావున త్వరపడుఁడు.

(అందఱు సంభ్రమముతోఁ బరిక్రమింతురు.)

{ అంతఁ దపతి ప్రవేశించును. }

తపతి—(సప్రజాపముగా) దేవారమావల్లభా ! పూర్వము కామగ్నిచేఁ గ్రాగి నశింప నున్న నాశరీరంబుఁ గాపాడితివి. ఇపుడు మఱుల పరిభవానలదాహమున నశింప నున్నది.

రాజు—(సంభ్రమముతో సమీపించి) ప్రేయసీ ! యిది యేమి పరిభవానల మను చున్నావు?

తపతి—(బొమలు ముడిచి వెనుదిరిగి మరలి పోఁ బోవును)

రాజు—(చేలాంచలముఁ బట్టుకొని)

చ. అనయము నీవు నాయెడల ♦ నంచితరీతినిఁ జూపుప్రేమ వ
 ర్తనములతత్త్వముం దెలియఁ ♦ దభ్యముగాగ మదీయమానసం
 బునకు నశక్య మే యగును ♦ పో, యిది యేల వహించె దీవు నీ
 మనమున నీదులేనియవ ♦ మానము ముగ్ధకురంగలోచనా ! 11

మేన—సఖీ ! కోప మొందకుము. (చెవిలో) ఇట్లు జరిగినది.

తపతి—కట్టా ! నిష్కారణముగ నార్యపుత్రుని వై నపరాధము జూపితిని,
 (రాజుంజూచి) అర్యపుత్రా ! జయము,

రాజు—(సంతోషముతోఁ గాఁగిరించికొని) అనిమిత్తకోపశీలా! యీదాసుని వై
నీకుఁ గలకోపహేతువు లసత్యములును దుఃఖభాజనములు నైనవి.

మేన—(విదూషకుం జూచి) ఓయీ రాజవయస్య! యీ కాశముచే దిగమింగఁ
బడిననీకర్ణపూర మిదిగో! తీసికొనుము.

విదూ—(భయముతో) రాక్షసియొక్క కిర్ణపూరము మాకు శుభంకర మైనది కాదు.
కావున నే నొల్ల.

రాజు—(తపతి విన కుండు నట్లు) సఖీ మేనకా! మాకు మమవ్యధఁ గలిగించు
చున్నావు గదా!

మేన—మహారాజా! శంకింపకుండు. యీ కర్ణపూరంబును బదయుగళంబును మా నెచ్చెలి
యవియే.

రాజు—నాహృదయమున నాటియున్న సంశయశల్యము దైవకృపచే జిరకాలమునకు
నీచేఁ దొలగింపఁ బడినది. (విదూషకునింజూచి) మిత్రమా! కోపాంతరాయ
రహిత మగుప్రియాపరివ్వంగ మిది. కావున నీకర్ణపూరమును స్వీకరింపుము.

విదూ—అట్లే (అని పుచ్చికొని దిక్కులు బరికించి) మిత్రమా! అకాముకు లగుమా
భోఁటివారు సంధ్యోపాసన మతిక్రమింపఁ గూడదు గదా!

రాజు—(నర్దిక్కులం జూచి) మిత్రమా! చక్కఁగాఁ బ్రబోధించితిని. (తపతిం
జూచి) ప్రేయసీ! నీ వభ్యంతరమందిరముఁ బ్రవేశింపుము. మేమును,

గీ. ధాతృగాత్రముఁ దమమునఁ ♦ దవుల సక
బ్రోచుచుఁ ద్రివేదములకును ♦ మూల మగుచుఁ
దవలి నిరుసంజ జపియింపఁ ♦ దగిన దగుచు

నెలయునీసహజాతను ♦ గొలుతు మిపుడు.

12

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

చతుర్థాంకము

సంపూర్ణము.

త ప త్రి స ం వ రణ ము.

స ం చ మాంక ము.

{ అంతట బద్ధకర్ణ పూరదండహస్తః డై భయముతో }
విదూషకుడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.

విదూ—(నిట్టూర్పువిడిచి) ఆయ్యా! వంచింపఁబడితిని వంచింపఁబడితిని. ఈతపన వనమం దతిచిరకాలము విహరించియున్నవయస్కుఁడును దేవియుఁ బరిజనంబును స్వప్నలభి మగునిధివలె ప్రభాతమున మేల్కొంచి చూచుసరికి నా కగపడకున్నారు. ఈతపనవనమం దంతటను వెదకితిని. మృగ, శకుంతలాలంబుల మాత్రము విడచి సర్వస్వమపహరించికొనిపోయిన గతరాత్రిచే దివనవనమును నేను నేలకొ విడువఁబడితిమి. ఆశ్చర్యము. (సవిత్కర్మముగా) దేవితోఁగూడి రాజా తపనలోకమున కేగియుండునా యనుకొన్నచో నాకుఁ దెలుపకయే యాతఁ డట్లానర్చి యుండఁడు. ఒకవేళ మాయాదత్తు లగురాక్షసు లెట్లయిన నీతనిఁ గొంపోయి రనుకొందునా యది వారికి సాధ్యము గాదు. భృగుకర్మ ప్రభావముచే మాయ లిచ్చటఁ బ్రసరింపవు. ప్రత్యక్షముగనే పరాక్రమించి యుండు రనుకొన్నచో వారల నివారించుట కాలసిప్రభావ మే చాలును. కానిమ్ము దురూహులచే నిరకఁ బ్రయోజనము లేదు. కావున తపనవనము విడిచి వే తొకచోట వెదకెదను. (పరిక్రమించి దిక్కులు బరికించి) ఆహ! ఈవన గహనప్రదేశ మెంత భయంకరముగా నున్నది! కుంభస్థలము సింహానఖాగ్రంబు లచేఁ జీల్పఁబడుటం జేసి తనసహచరుఁడు రోదనము నేయుట విని భయముచేఁ బలు పెత్తుచు మార్గమధ్యమున బోయెలు గల్పించినగుటం బడి యీకరిణి జాలివుట్టు నట్లుగ నేడ్చు చున్నది. (మఱియుకవోఁ జూచి) ఆహ! భల్లుకము వెనుకటిభాగమంతయుం దిని విడువ నాలుక వెడలఁబెట్టి నిశ్చలొత్కుల్లలోచనంబులతో నిటఁ బడియున్న యీశురంగంగనం జూడ నిష్పడును భయ మగు చున్నది. త్రూరసత్యనిహితంబు లగుదుర్బలమృగకళేబరంబులచే

నిండి దుర్గమం బై యున్న యీ ప్రదేశము దుర్భిక్షాపీడితం బగురాష్ట్రమిటు
బోలి యున్నది. వే యేల? భయవిధుడం బగునాద్యష్టి యే యిచటఁ బ్రస
రింపఁ జాల కున్నది. ఇంక నడుగులస్థితిఁ జెప్పవేల? పురవీధుల నేని యొంటి
బోవ వెఱచు నే నీయరణ్యమం దెట్లు భయపడ కుందును? సహాయుల
లేరు. కావున నా కింక శరణ మెద్ది? ది క్కవ్వరు? (భయకంపితుడై దండ
కాష్టము నూతఁగా గొని నిలుచును.)

{ అంతట నమాత్యుఁడు ప్రవేశించు }
చున్నాఁడు.

అమా—(సవితర్కముఁగా) అహా! కామ మెంత నీచ మైనది! ప్రసిద్ధప్రభావుండును
నిస్సర్గవిషయసుమద్భవశేముషీ ప్రళమితప్రజ్ఞోపద్రవుండును నగుచుహారాజుగూడ
నీకామమునకు లోకై స్వరాజ్యము విడచి యంతకాలమును యీమహారణ్య
మందు నివసించు చున్నాఁడు. ఇంక రాజ్య మన్ననో చిరకాలమునుండియుఁ
బద్ధిన్యునిచే నిరాకరింపఁ బడి యున్నది.

నీ. ఏవంకఁ జూచినఁ † బ్రేవులప్రోవులు

చిత్తభీకరము లై † శైలఁగు చుండె

ఘోర మైనట్టిశి † వారావభారంబు

కర్జరంధ్రంబులఁ † గాడు చుండె

భూతభేతాళసం † ఘాతంబు చెలరేగి

తిరుగాడఁ జొచ్చె నల్ † దిక్కులందు

నరశిరంబులవితా † నమ్ము లెమ్ములు మేది

సీభాగమంతట † నిండి యుండె

గీ. ప్రజలు వెఱ గంది మిగుల దూ † రంబు సనిరి

యీదృశావస్థలం జిక్కి † యిపుడు చూడ

సంవరణచక్రవర్తిరా † జ్యంబు భయద

మయ్యె గానీమహాగ్రకా † యంబు భంగి.

1

అభివృత్తకాంతాయుక్తుఁడైన మహారాజుగారికి రథవనన మనునొకానొక
దేశారణ్యము విహారభూమి యని వింటిని. కావున రథవనన మెచ్చట నున్నదో

వెదకి కనుగొందును గాక. (పరిక్రమించుచు ముందు జూచి) ఓహో! దేవర
వారికి బహిష్కారణ మగునీపారాశర్యుడు దేనిచేతనో పట్టుపడిన వాడు
వలె గన్నట్టుచు నిచ్చట నున్నాడు ఈతనివలన మహారాజుగారి వృత్తాంతము
దెలిసికొనియెదను. (సమీపించి) మిత్రమా! నేమమా?

విదూ—(సంభ్రమముతో) ఓహో అమాత్యుడు వసుమిత్రుడా! ఏమి యీ
మబ్బులేనివాన! (హర్షముతోఁ గౌఁగిలించికొని) రాజరహితంబగు రాష్ట్రంబు
విడనాడి వచ్చితి విదేల? బలగర్వితులును మనకుఁ బూర్వవైరులును నగు
పాంచాలు రుపేక్షింపఁ దగువారలు కాదు గదా!

అమా—అతిశుద్ధపరాక్రమవంతు లగుపాంచాలురగౌడవ యేటి క టుండనిమ్ము.
ఇప్పు డతిథయంకర మగుజౌమ మాదేశముం బీడించు చున్నది.

సీ. తిన నోగిరము లేక ♦ దినదినంబును జిక్కి

శల్యావ శిష్టు లై ♦ జనులు మృతవి

శేషులు కంఠాగ్ర ♦ సీమఁ బ్రాణములు చె

దల కడు దీనాత్మ ♦ కులము వలలు

గాలముల్ మూపున ♦ వేలవైచి, తరలి

మత్స్యంబులం బట్టు ♦ మమత మీఱ

గంగయందలి లోతు ♦ గలయట్టిమడువుల

లో సొచ్చి కుత్తుక ♦ లోతు నీట

గీ. మునిగి యుండగ నామిషం ♦ బునకుఁ దిరుగు

లాడు గ్రద్దలు వక్రంబు ♦ లైన వాడి

ముక్కులను వారి తలల పైఁ ♦ బొడుచు చుండుఁ

దటుకు తటుకున ఘోర శ ♦ బ్ధంబు గాగ.

2

ప్రభు వచ్చట లేమిం జేసి యిట్టిదారుణావస్థ సంభవించినది. కావున నేదో
యుపాయమున నతనిని హస్తీపురికిం దోడ్కొనిపోవ వచ్చితిని ఇప్పుడు మహా
రాజుగా రెచ్చట నున్నారే?

విదూ—(నిశ్వాసముతో) మందభాగ్యుడను జెప్పెదను వినుము. ఇంతకాల మిచ్చ
ట నే తపనతనూజం గూడి విహరించి గతరాత్రియందు నిదురించు చుండ నన్ని

చ్చటనే విడిచి దివ్యజననమూహముతోఁ గలసి గంధర్వనగరమువలె
నదృశ్యుఁడయ్యె. అందుచే నీకాంతార మంతయు వెదకుచు హృదస్యగంబుల
వలనిభయంబున నే నిట నిలిచియుండ నీవు వచ్చి నన్నుఁ గలసికొంటివి.
ఇ దంతయు నాయధన్యతాపరిపాకమే.

అమా—అట్లు గాదు. నాపై నిందారోపణ నేయఁ బూని మాత్సర్యముచే నుహారా
జిట్లు ప్రకమించె. ఏలయన,

గీ. వ్యసనమిత్రంబు లగుభూవ † రాత్యజాహ
రాధముల నంతిపురపుమూ † ర్భతను పోని
యపనయమునను నెందోష † మంతయు సచి
వాత్మమాలిన్యపరిపాక † మగుఁ దలంప.

3

(చింతించి) మహారాజు గారు నిజముగా నిన్ను విడిచి దేవీసమేతుఁడై
పోవఁ దని నానమ్మకము. ఏకారణముననే యంతర్హిత యైనదేని వెదకుచు
నీయరణ్యమందే తిరుగుచుండు నని తలఁచెదను. కావున నాతని వెదకుదము
రమ్ము.

విదూ—(స్వగతము) అహా! దేవి యెంతనిద్రయస్వాంత! తనయుఁ డనుఫలమునకుఁ
బుష్పమును జూపి నట్టై నూపి వెడలిపోయినది. (ప్రకాశముగా) అట్లే కానిమ్ము.
(ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు.)

విదూ—(ముందుజూచి) ఈయిసుక నేలపై నెవ్వఁడో వనచరుఁడు నడచి నట్లున్నది.
ఇదిగో యడుగుబాడ.

అమా—(సావధానముగా నిరూపించి హర్షముతో) చిరకాలమునకు నానేత్రములు
ధన్యము లై నవి. ఇయ్యది మహారాజు గారిపదకమలముద్రయే. చూడు,

మ. కలశం బియ్యది ఛత్ర మయ్యది తురం † గం బల్లదే యియదే
జలజం బయ్యది యే పతాక మిది యే † శంఖంబు చక్రం బదే
భళిరే! కల్గునె లక్షణంబు లివి భూ † పశ్రేష్ఠుఁడై సప్తవా
ర్ధిలసన్నేదిని నేలుసంవరణునం † ఘ్రిం దక్క నన్యాంఘ్రిలఁ. 4

(నేపథ్యమున)

ఛీ దురాత్మా ఆచలాధమా! చిరకాలంబునుండి వెదకు చున్నను నాప్రాణే
శ్వరిం జూప కున్నాడవు. విశ్వవిజయానంతరవిరమదైక్ష్యకక్షోణీధరకార్యు

కోద్యహనకర్మకరా! జనితబహుజన్యపారవరాజన్య చాపచక్రపరాక్రమ విశే
మంబు లిప్పటికిని నీ వెఱుంగఁజాల కున్నాఁడవు. కావిమ్మ సంవరణుఁ డిప్పు
డు బోధింపఁ గలఁడు.

విదూ—(చెవియొగ్గి) దైవవశమున జలధరగంభీర మగువయస్కునిస్వరము వినగంటిమి.

అమా—అహ! మహారాజు గారు తనప్రాణేశ్వరిని హిమకంఠుఁ డపహరించె నని తలఁచి
యన్మత్తునిభంగి నతని వైఁ గోపించుచు నిశే వచ్చు చున్నాఁడు. కావున
నతని దర్శించుట కిది సమయము గాదు. తఱి వేచియుండి సమీపింతము.

విదూ—అట్లే ! (గుల్మంతరంబున డాఁగియుండురు.)

{ అంతట నున్మత్తుఁ డగురాజు }
{ ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

రాజు—(ఉద్వేగముతో 'ఆదురాత్మా'యని పూర్వరీతి నే పఠించి)

చ. హరుఁడు పురత్రయైకహరుఁ డల్లుఁడు దా శరణం బొసంగినన్
శరభపుఁ డాత్మజాతతను ఁ జాతుఁడు నిన్ బ్రదికింప నెంచినన్
సురరిపువాహినీప్రకర ఁ శోణితధారలఁ బుక్కిలించి బల్
బిరుసుగ నున్న నాదుశర ఁ బృథము నిన్ విడనాడు నే ఖిలా? 5

ధనువు ధనువు.

విదూ—(క్రిందబడి భయముతో) అహ! న న్నెవ్వఁడో పడఁగొట్టి న ట్లున్నది.

అమా—(విస్మయముతో) అహ! మహారాజు గారుప్రభుత్వ క్రి శక్తిప్రభావము నతిశ
యించి యున్నది గదా! గౌరీగురుం డగుహిమవంతుఁడుగూడ నీతనితోపంబున
కడలి కంపించు చున్నాఁడు. (విదూవకుని లేవనెత్తును.)

రాజు—(చింతించి) ఛీ! కృతఘ్నులం దే నశ్రేయండుఁ గదా! నాఁడు విగ్రహార్తిచే
నాప్రాణములు పోవ నున్నతఱిని మనోహరిణితోఁజేర్చి నన్ను గఱిించె గదా
యితడు. అట్టియీహిమవంతు నిప్పుడు నాబాణంబులకు లక్ష్యభూమిగాఁ
నొనర్చితిని. వేటొకచోఁ వెదకెదను గాక. (మఱియుకచోఁజూచి) దేవా!

మ. సరసీజాత్రు! విలాససంచలితయో ఁ పాభూలతం బోలునీ
విరివి ల్లంసము నందూ జేర్చి తుహినో ఁ ర్వీభృద్వనశ్రేణి సంత
చరణాసక్తుఁడ వైతి, మెం దయిన న ఁ స్మత్ప్రాణతుల్యంబుఁ గా
తరసారంగవిలోచనం బగుపదా ఁ ర్థం బొందు గన్పట్టెనే ? 6

రాజు—హాహాహా! నే నున్నట్లుదం గజా! శరీరింబోలె నీయనంగు నుద్దేశించి ప్రేలఁ జొచ్చితిని. కానిమ్ము వే తొకచోట వెదకెదను. (పరిక్రమించి హర్షముతో) ఆహా! నామనోహరిణివోయినత్రోవ గుర్తించితిని. ఏకారణంబుననో కోపించి నన్ను విడనాడి పోవుదు,

గీ. శ్రమముచే దేవి యిచ్చోట † తుణముసేపు

కూరుచుండి వియోగార్తి † గుండువేళె

గొలఁకులందుండి ధారలై † చలువతాత

నంజనముఁ గూడి పడినట్టి † యగ్రు లివియె.

7

(చుటల భావించి) ఇదిచంద్రకాంతము గాదు. ఇవి యశ్రుజలంబులుం గావు. విరిసినతెలిమెట్టరామరల వైఁ జేరిన తేటిమొత్తంబు లివి. కావున మఱియొక చో వెదకెదను. వెదకి మాత్ర మేమి ప్రయోజనము? ముహూర్తమాత్ర మేని తనవియోగము సహింపఁ జాలనినావ్వాదయ మెఱింగియు నకు విడనాడి యెచ్చటికో వెడలిపోయినది. (చుటల విచారించి) ఇట్లును గాదు పతి నే దైవముగ భావించునాపరమసాధ్వి యిట్టియపరాధ మొనర్చియుండదు. ఇదిగో! తులట ననుంధర. సపత్నీమాత్సర్యంబున నాసాధ్విని దిగమ్రుంగినది. దీనికీల మిదివఱకే తెల్ల మై యున్నది. ఏల యన,

గీ. రాజసభయందు దశరథ † రాజతనయు

ననుఁగు నిల్లాలి నాతని † కనులయెదుట

నపహరించి తిరోధాన † మందె, గాన

నిచట దీనికి దుష్కరం † బెద్ది యింక?

8

(స్మృతినభినయించి) ఇదియునుం గాదు. ఆ నేకసహస్రభూపాలకులనుభవించి విడిచినదీని కాపరమసాధ్వి వై సపత్నీమాత్సర్యమున కవకాశ మెద్ది? కావున నీపుడమి మత్స్యజివల్లభ నపహరించి యుండ దని తలఁచెదను. కావున వే తొకచో వెదకెదను. (పరిక్రమించి యెదుటఁ జూచి యానందముతో) ఆహా! యిదిశ్రీవియోక్తమందారవంశకము. మిత్రమా పారాశర్యా! దీనిని చుటలఁ బాఱవైచితి వేల! (తీసికొనఁ పోవును.)

అమా—మిత్రమా! నీవు మహారాజును సమీపించుట కిది యే సమయము. నేను నేదో
యువసాయమున నీయన యున్నాడ మొకించుక తగ్గించి పిమ్మట నగపడియెదను.
విదూ—అట్లే(నిష్క్రమించి మఱలఁ బ్రవేశించి తీర్థి)ముగ రాజును సమీపించి కర్ణ
పూరముంజూపుచు) మిత్రమా! కర్ణపూరమిది. ఈమందభాగ్యుడను నేను.
ఈపద్మరాగభూమియందలి కిరణబాలంబులం జూచి భ్రమచే కర్ణపూర మను
చున్నాడవు.

(విదూషకుఁడు కర్ణపూర మిచ్చుచున్నాఁడు).

రాజు—(తీసికొని హృదయముపై నిడికొని సరోమాంచముగా) ఓయీ ప్రియా
పరిగ్రహసుభగా వతంసకా!

చ. పులకసుహృద్వతంసములఁ ♦ బొంది దళాళికి స్పర్శవిఘ్నముల్
గలుగఁగఁజేయ దేనిప యు ♦ గల్గెనొ నీకు మహాభ్యసూయ య
య్యలికులసిల నేత్రసుష ♦ మాగ్రచయంబునఁ జిత్ర మైనప
క్షులనయనావిపాండుతర ♦ గండతలంబునకుం బ్రమోదమే. 9

మిత్రమా! తదంగసంగ మోత్సవదుర్గ లితం బగునీకర్ణ పూరంబుచే నామోహంధ
కార మించుక విరళ మైనది. కావున తదన్వయశ్లాఘాపాత్ర మగుమఱియే
వస్తువుచే నే నిప్పు డూరటం బొందుదును?

విదూ—మిత్రమా! వియచ్చరయగు నామెకుసంబంధించిన వస్తువులు మనుష్యమాత్రుల
మగుమన కెట్లు లభించును?

రాజు—(నిగివంకఁ జూచి యానందముతో) ఆహా! నేనింతవఱకును నుకరంబుగ
నూరటం బొందుమార్గమును మఱచితిని? చూడు మిదిగో యాలతాంగిజనకుం
డగుభానుమాలి. దేవా పన్నినీవల్లభా!

గీ. స్వతనయాచ్యుతరాగసం ♦ గతినిఁ జేసి

మంజుళతఁ గాంచి నీకర ♦ మాల యమృత

రసము లొలికించె నాదుగా ♦ త్రముల నిపుడు

కాన నమృతాంశుడవు గాని ♦ ఖరకరుడవే?

10

హా! కష్టము. ఏమి యాయకాలజలదము! ఈ నాపి భానుమాలి కడ్డుపడు
చున్నాఁడు. ఓయీ సౌదామనీమనోహరా!

{ వసుమిత్రుడు బ్రవేశించు చున్నాడు. }

వసు—దేవా! జయ మగుఁ గాక!

రాజు—(చూచి) ఆహా! అమాత్యుడు వసుమిత్రుడు విచ్చేసి యున్నవాడు.
(కాగిలించి) నెచ్చెలీ! మనరాజ్య మంతయుఁ బాంచాలురచే హక్రమింపఁ
బడె నని యాకాశవాణి వచించినది. నీమతిబలముచే వారిపరాక్రమ మంతయు
నడుగంటి యుండఁ గదా! మఱల ని ట్టేల సంధించె.

అమా—దేవా! నిజము. కేవల మాపాంచాలాధములపరాక్రమ మెంపఁ దగినది
కాదు. కాని భవద్భాహుబలనిర్జితము లగుసకలరాజవ్యచక్రంబులతోఁ గూడ
తా మేకీభవించి నామతిబలము సయిత మతిక్రమించి దేవరవారిపరాక్రమమున
కెదురు నూచు చున్నారు. కావున నింక నిముస మైన నాలసింపక వారి
మనోరథంబులం దీర్చుడు.

విదూ—అమాత్యా! అనుచరులను వాహనంబులనుగూడఁ దోడితెచ్చితివా? ఆట్లయిన
కీఘ్రముగ బయలు వెడలుదము.

అమా—అవును తెచ్చితిని. ఇచ్చటికి శ్రోతమాత్రప్రదేశమున వారల నిలిపి మహా
రాజుగారిని వెదకుచు నే నొక్కడనే యిటు కేతెంచితిని

రాజు—అనుచరసమూహంబు లేటికి? సకలరాజవ్యపాశాపామర్శి యై నాదక్షిణ
భుజము మిక్కిలి త్వరపడు చున్నది. కావున మన కంబరగమనోసాయ మాలా
చింపుము.

{ అప్పు డాకాశమునుండి సారథి రథముతోఁ
బ్రవేశించును. }

సారథి—సూర్యభగవానుడు నా కిట్లానతిచ్చెను. “హయసేనా! నా యల్లు
డవట లేమిం జేసి జలపూరపూర్ణంబు లయ్యును నారక్తికాలంబు లాతనిరాజ్య
మున వహింప నిచ్చగించుట లేదు. కావున నాతనిరాజ్యము దుర్భిక్షాపీడితం బై
నశింప నున్నది. ఇక సంవరణుడెన్నో తపతీసంగమలోలుఁ డై కర్తవ్యముల
చుఱచి నందనోద్ధ్యానతుల్యంబు లగునీహిమవత్కాననంబుల సంచరించుచు స్వ
రాజ్యమున కేగుట కిచ్చగింప కున్నాడు. కావున నీదంపతుల నించుక కాలము
జేజుపఱచినఁ గాని కార్యములు నెఱవేరవు. పతికే దైవముగ నెంచునాతపతి
బాగ్రదవస్థలో వియోగముమాట విన నైన నొల్లదు. కావున వారిద్దఱు నిద్రా

వస్థలో నున్నపు డాతపతిని సహచరముగా సావిత్రిసకాశమునఁ జేర్చుము”
పిదప నే నన్ననో,

గీ. సహచరమునుండి యలచక్ర † సతిని వ్రాలె
పుధుపయోధరభారగు † ర్వియగుప్రియను
నృపునికెడజేసి రవియాన, † నీచుడ నయి
తొలుతవా డైతి జనులఁ బ్ర † దోషగతిని.

14

ఇంక దేవునికెడవ నియోగము. “అమాత్యునిచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి సంవరణుఁడు
నిజరాష్ట్రమున కేఁగఁ దలఁచి కిఘ్రిగమనోపాయ మెఱుంగక చింతిల్లుతఱిని
రథముం గొంపోయి యాతని చునోరథఁబుఁదీర్చు”మని, కావున నిటు క్రిందికి దిగియె
దను. (అవతరణము నటించుచుఁ గ్రిందజూచి) ఆహ! యారథము క్రమముగాఁ
క్రిందికి దిగు చుండఁగా

చ. జలమునఁ దేలు నేల దళ † సంతతి? కాదు కుజంబులం, గుజం
బులు జలమందు కాదు గిరి † భూమి, గిరుల్ జలరాశిఁ, గాదు భూ
స్థలి, భువి సంద్రగౌసెనము † సందున, మామకచిత్తవృత్తు లి
ప్పాలుపునఁ దోఁచె నెక్కొని స † ముద్ధరణప్రతిరోపణంబులక. 15

విదూ—(వైని జూచి) మిత్రమా! నీ హృదయసంతాపము నివారింపఁ దలఁచి మీ
మామ యగు సూర్యభగవానుఁ డిటు కేలేంచు చున్నట్లున్నది.

రాజు—ఇ దేదియో నొక దివ్యరథము. నిజప్రభౌపటలంబులచే నాద్యంతంబుల
దోషనీయ కున్నది.

అమా—జీవత లెల్లపుడును దేవరవారిచునోవర్తు లే కదా?

సారథి—(క్రిందికి దృష్టులు నిగుడ్చి) ఆహ! యిదిగో మహారా జగుసంవరణు డే
హిమవత్కాననంబున నున్నాఁడు. ఇప్పుడు నే నీతనికి భూతార్థ మంతయు
నెఱింగించినచో తనదేవివృత్తాంత మతఁడు న న్నడుగును. అప్పుడు కష్టము
సంభవించును. కావున నిట్లు వచింతును గాక. (క్రిందికి దిగి సమాపించి)
మధ్యమ లోకపాలా! విజయ మగుఁ గాక. అసురవిజయంబున మీరు పలు
మాటు తనకు సాహాయ్య మొనర్చుటం జేసి మహేంద్రుఁడు మిగుల సంతసించి

యాయుష్మంతుఁడ వగునిన్ను హస్తీపురముం జేర్చు మని యీ రథంబుతోఁ
గూడ నన్నిటకుఁ బుత్రైంచెను. కావున నధిరోపింపుఁడు.

రాజు—(సంతసముతో) భగవానుఁ డగుమహేంద్రుఁడు నన్ననుగ్రహించుటం జేసి
మిగుల ధన్యుఁడ నయితిని.

{ అందఱు రథమునఁ గూర్చుందురు. }

అమా—ఓయీ సేనాపతీ సింహఘోషా! అనుచర సమూహంబుల నెల్ల నిర్భా
భకముగాఁ బురంబునకుం దోడితెమ్మ. ఏ మను చున్నాఁడవు? అట్లే
యనియా?

సారథి—ఆయుష్మంతుఁడా! పగముల సడలింతువా?

రాజు—మంచిది తప్పక యట్లానర్చుము.

(సారథి యట్లానర్చును.)

విదూ—మిత్రమా! పూర్వము నిన్ను నేను ప్రార్థించిన యాకాశగమనము సంప్రాప్త
మయ్యెఁ గదా యని మిక్కిలి సంతసము గలుగు చున్నది. కాని యీరథవేగము
చేతఁ గనులు తిరిగి క్రిందపడుదు నేమో యని మిక్కిలి భయ మగు చున్నది.
కావున నిన్ను గట్టిగా పట్టుకొని కూర్చుండెదను. (రాజును పట్టుకొను
చున్నాఁడు.)

రాజు—(రథవేగము నిరూపించి) ఆహా! యీరథవేగము వితర్కింప నలవిగాకున్నది.
ఏలయన,

మ. కన నేకక్షణపూర్వపశ్చిమ కలా ♦ కాలంబునం దీహరుల్
వనదాగ్రంబునఁ బూర్వపశ్చిమఖుర ♦ ద్వంద్వంబులన్ నిల్పు; ప్రాం
తనిబద్ధోజ్వల ఘర్షణోదితతడి ♦ త్వంఘంబు సూచించు నీ
ఘనవేగస్థిర మై నటుల్ దనరు చ ♦ క్రవ్రాతపుం దొర్లికన్. 16

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ప ం చ మ్మా ం క ము

సంపూర్ణము.

త ప తీ స ం వ ర ణ ము.

ష ష్ఠ మాంక ము.

{ అంతట గంచుకీ ప్రవేశించు చున్నాడు. }

కంచు—(సవిమర్శముగా) రథహయ హేషితంబులతోడనే ఘనాఘనమంకారంబులా? పాదపద్మపరాంగములతోడనే భూమిపయి బయోవృష్టులా! ఆహా సంవరణమహారాజు గారి మహానుభావత యే మని చెప్పవచ్చును! కాని యీ మహాత్ముక్త్యుచేత నాయవయవములకు దౌర్బల్యము రెండుమడుంగు లధికమైనది. ఏలయన

చ. నడ యొకరీతి గాదు, నయ ♦ నమ్ముల దారలు సంభ్రమించు, జొప్పడును విపాదము శ్రమము ♦ భ్రాంతియు, నూరులువంగు, వక్షగడు జలియించు గాత్రవళి ♦ కంచుక మై పచరించు నిట్టిసం [ముందడిని జరాభరంబు నను ♦ నర్తకుభంగి నటింపఁ జేసెడిన్. 1

“వినయతాగ్రత! శ్రీఘ్రముగఁ బోయి కార్తికేయావాస పరిసరారామమునందలి వాషికదివాసానివాహనయోగ్య మగు గంగాలోక సౌధమును జక్కఁగ నలంకరించి రమ్మ” అని యేలిక నాకు ముదల నిడె. వానియొగ మిప్పుడు నెఱవేర్చికొంటిని. మహారాజుగారును దత్సౌధము నధిరోహించి యున్నారు. కావున నీక వేఱునియొగ మనుష్ఠింపఁ బోయదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ఇది విష్కంభము.

{ అంతట రాజును విదూషకుఁడను }
{ బ్రవేశించు చున్నారు. }

రాజు—ఆహా! మంత్రులయొక్క మనోవ్యాపారములు నిసర్గానిష్ఠతమకులకైన నెఱుంగరానివి గదా! అయ్యుడు వసుమిత్రుఁడు

గీ. అరులు పాంచాలు రొనరించి ♦ నట్టిభూరి

పరిభవము నాకు దైవదం ♦ భమునఁ దెలిపి

మోహ మెడబాపి నను పురం ♦ బునకుఁ దెచ్చి

కొల్లలుగ రాజ్యమున వృష్టి ♦ గురియఁ జేసె. 2

పొయికంబుగఁ బయోధరమేదురంబు లగుఘనసంపద లనుగోవులం బితుకు
చంద మిదియ కదా ?

విదూ—సకలభువనైకవాధుండ వగునిన్ను మేఘదోహవాధా మై దూడఁగాఁ గొని
తెచ్చటం జేసి యిమంత్రి మూఢాగ్రేసరుం డని నేను నిశ్చయముగా వచింపఁ
గలను.

రాజు—పరిహాస మిక్కఁ జాలును. ఇంతవఱకును బాంచాలురయందలి శోపముచే
వ్యాపారరహిత మై యున్నప్రియావియోగానలము నేఁ డడ్డులేక చెలరేగి
సుంకించు చున్నది. విరహిజనుల కతిభయంకర మగుకాలము సంభవించినది
చూడు,

చ. ఉడుగువనంపు మల్లెవిరు ♦ లూడఁగఁ బాంథుల నేచు నట్టిపా
వృడనిలరాజి వీఁచె, నన ♦ లెత్తుముదంబునఁ గంతనాళముల్
నిడుపుగ సాచి చాతకవి ♦ నీలకచల్ వడగిండ్లఁ గ్రుమ్మరిం
చెడితొలిధారలం బ్రియులఁ ♦ జేరి సుఖంబుగఁ గోలు చుండెడికి. 3
కావున నా కిపుడు కరణ మెద్ది ?

{ అంతట మేనకారూపము ధరించి }
{ తపతి ప్రవేశించు చున్నది. }

తపతి—(సవిమర్శముగా నిట్టూర్పు విడచి) సఖీరూపమున నార్యపుత్రుని దర్శించి
యూరటఁ బొంద నెంచి నాసఖుల నిద్దఱినిఁ గూడ వంచింది వచ్చితిని.
ఇంతమాత్రమున జనకశాసన మతిక్రమించి నట్లు కాదు కదా ? కావున నార్య
పుత్రసందేశానోత్సవ మనుభవించెదను. (వక్రమించి క్రిందికిఁ జూచి యా
నందముతో) ఇదిగో ! ఆర్యపుత్రుఁడు వయస్కునిం గూడి ప్రాసాదాగ్రభాగ
మునఁ గూర్చొని యున్నాఁడు. కావున నిపు డిచ్చట దిగియెదను. (దిగు
చున్నది.)

విదూ—(చూచి) ఇదిగో! పూజ్యురాలగుతపతీ దేవి విచ్చేసినది.

రాజు—ఎక్కడెక్కడ.

తప—(విషాదముతో) వీరు నన్నుఁ దెలిసికొనిరా యేమి?

విదూ—ఇదిగో చూడు మేనకారూపమున నవతరించినది.

తప—(విషాదముతో) నిక్కముగ వీరు నన్నుఁ దెలిసికొనిరి. తండ్రి కన్నివిధముల నపరాధ మొనర్చితిని.

రాజు—(చూచి) ఓహో! సఖి యగుమేనక వచ్చినది. మిత్రమా! యీమె నాప్రేయసి యంటివే య దేల?

విదూ—వీ రిద్దఁ జెప్పు దైకసుత్యముతో నేకశరీరముభంగిఁ జరియించుటం జేసి యట్లంటిని.

తప—దైవానుగ్రహముచే నా కిప్పు దూరట గల్గెను. (సమీపించి) జయము మహారాజా!

రాజు—సఖీ స్వాగతము. (అని గాఢముగాఁ గొంగిలించికొని స్పృశము నిరూపించుచు నాత్మలో)

గీ. దేవిపరిరంభముననోలె ♦ దేహ మెల్ల

గగురుపావనందె నూర కే ♦ కారణంబొ?

సతతసంశ్లేషమున దాని ♦ స్పృశ యింత

సంక్రమించెను యేమొ యీ ♦ చానయందు. 4

(ప్రకాశముగా) సఖీ మేనకా! మాప్రాణములకుఁ గుళలమే కదా!

తపతీ—మహారాజా! యిప్పుడు కుళలమే.

రాజు—ఇప్పు డనుచున్నావ దేల?

తపతీ—మహారాజా! చిత్తగింపుడు? నాఁడు నెచ్చెలి దేవరవారిం గూడి తపనవనమందు నిదురించు చుండి పిదప మేల్కొనఁగలిగి సావిత్రిసకాళముం దున్నట్లు తెలిసికొనెను. అచట దేవరవారిఁ గానమిం జేసి నెచ్చెలి మూర్ఛలో మునిగి యుండ సావిత్రి లేవనెత్తి యూరడించి 'బిడ్డా! సరితపితమము. నీయరిదలి గాఢానురాగమున నీనాథుఁడు నినుఁ బొసఁగమిం జేసి యాతనిరాష్ట్రమున గొప్పజ్ఞానము సంభవించినది. జనకుఁ డది యెఱింగి మికిట్లు కడగలి

గినఁ గాని మహారాజు నిజనగరంబున కేగఁ దని తలంచి సారథిచే నిన్నిటకుఁ దెప్పించెను. అంత విరహోన్మాదపరవశుఁ డగునీభర్త నిజపురంబున కేగెను. నీ లోక జనకుననుమతి లేనిదే నీనాథునిచెంత కేగరాదు ముమా ! యని చెప్పెను.

రాజు—(విదూషకునితో) మిత్రమా! అతఁడు గూడ సూర్యసారథిగా మారెను. (మేనకంజూచి) తరువాత,

తపతి—భవద్వియోగజనితదుఃఖమున నెచ్చెలి గుండుటఁదొట్టి సర్వవృత్తాంతమును దేవరవారికి నివేదింప వచ్చు చుండి పయోవృష్టులు భూమి వైఁ బడుటఁ దిలకించితిని. కావున నీక మీపరస్పరసంయోగమునకు స్వామి యగుభాను మాలి యనుమతించు నని తలచి “ఇప్పుడు కుశలమే” యంటిని.

విదూ—జేవి నవహరించికొనిపోయిన దొంగలు బయలుపడిరి.

రాజు—(నిట్టూర్పువిడిచి) ఇప్పుడు నాసందియము నశించినది. సఖీ మేనకా! నే నీక క్షణ మైన ప్రియోవియోగము సహింపఁ జాలను. కావున భగవానుఁ డగుసూర్యు సంగీతరింపఁ జేసి దేవి నిటకుఁ దోడ్కొని రమ్మ.

తప—(రాజును జక్కఁగాఁ దిలకించుచు) మహారాజా! భవద్దర్శనముఖ మించుకనే పనుభవించి పోయెదను.

రాజు—(సవిత్కముగాఁ దనలో)

చ. వరులకు దూతికల్ దెలుపు † వార్త సఖీప్రణయానురూప మై
కరము రసప్రధానముగఁ † గ్రాలుట నైజము గాని యీనిరం
తరరతిరాగనవ్యరస † ధారలఁ జిమ్మెడిదీనివీక్షణం
బరుదయి యెన్నఁ డేనిఁ గన † నట్టివిచిత్రముఁ దోఁపఁ జేసెడిన్. 5

(ప్రకాశముగా) నీగుఱము మాత్రమే చూచికొనకుము. నామానసము మిక్కిలి తమక మొందుచు నీగమనమును ద్వర పెట్టుచున్నది.

తప—(మేఘగర్జనము విని ప్రస్తుతము మఱచి) అయ్యో! భయ మగు చున్నది. అర్యపుత్రా! నన్ను గాఢముగఁ గౌఁగిలింపుము.

రాజు—(క్రోధముతో) ఛీ పాపీ! అనాగరతకుం జొచ్చితివా? అభిమతకాంతా గుణనిబద్ధహృదయుం డగు నీజనుండు నీ కనుకొని నట్లు వైచ్యమునకుం జొచ్చువాఁడు కాఁడు.

తపతి—(రోషముతో) సకే నీ కనురూప యగు దేవం గూడి స్వేచ్ఛగా విహరింపుము.
అనుచిత మగుచోట నెయ్య మొనర్చినందులకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్త మొ
నర్చికొనియెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

విదూ—మిత్రమా! ఇ దేమి రాక్షసిగా నున్నదే! ఇది నిజముగా మేనక యైనవో
స్వేచ్ఛ మం దైన నిట్లానర్పదు.

రాజు—శ్రీస్వభావ మిట్టిదే చూడు,

మ. వరవంశంబును బంధుసంతతిని వి + శ్వాసార్హ మై యొప్పును
స్థిరమైత్రి గురువర్గము మనములోఁ + జింతింప కే భామినుల్
దిరుగం జూతురు; వాఁమానసము లా + త్రీయేచ్ఛకు నూటిమై
వఱలుం గాని మ తెట్టిభంగి నయినక + వారింప రా కుండెడిక. 6

నిష్క్రళింప మానస యగు నాపరమసాధ్వి యజ్ఞానముచే నీరంకులాడి విటకుం
బుత్తెంచినది. మనోవిరోధార్థ మై నియమింపఁ బడినయిది యిట్లు మారిస్థితి
పో ని మ్మిదేల. కర్ణపూరితము గొనిరమ్ము.

విదూ—చిత్త మట్లే. (నిష్క్రమించును)

{ అంతట రంభారూపధారిణి యై
రాక్షసి ప్రవేశించు చున్నది. }

రాక్ష — పూర్వము హిమవత్కానన మం దే నొనర్చినమాయ లన్నియు భృగుకర్మ
ప్రభావమున నిష్ఫలము లయ్యెను. ఈతనికులక్షయ మొనర్చుట కిదియే
తరుణము.

(సమీపించి రాజుపాదముల పైఁ దటాటనఁ బడును).

రాజు—(సంభ్రమముతో లేవనెత్తి) సఖీ! యి దేమి నామానసముఁ గలఁచు
చున్నావు! నీవిపాదమునకుం గాగణ మేమి!

రాక్ష—(బాష్పములు గార్చుచు గద్గదస్వరముతో) నెచ్చెలి యగుతపతి జనకునిచంద్ర
కాసనమునకు లోఁబడి భవత్సంగసౌఖ్యము లభింపమిం జేసి వియోగానలము
సహింపఁ జాలక తన్నుతా నే—యింకమింద నేవనింపఁ జాలను. నేను గూడ
నాత్యహత్యచేఁ గాయమును బాసెదను. (నిష్క్రమించును.)

రాజు—(మార్చ నొంది కొంతపడికిం దెలిసి) హా! రవికరోత్సంగలాఠి! అజ్ఞా
కరుండ నీగునన్న విడినాడే యెట్ల కేగితివి? దేవా కృతాంతా!

గీ. భానుతనుజాతతయు నాదు ♦ భార్యతయును

నీదుసహజత వైన గ ♦ జింపకుండ

నపహరించితి మృగసేత్ర ♦ యాయు వీవు

కాన నిను మంచు నెంతు నీ ♦ మానసంబు.

7

ఏ మిది! నే నింకను బ్రాణలోభునివలె కేవలము గన్నీరు గార్చుచున్నాడను. ఇంకఁ బ్రాయోపవేశమున కుపక్రమించెదను. (పాదముఁ దిగుట నభినయించి పరిక్రమించుచు) ఈస్పటికసోపానమార్గమున రేవులోనికిఁ దిగి గంగాజలంబు లాడి ప్రస్తుతకార్యమున కుపక్రమించెదను. (స్నాన నుభినయించును.)

{ అప్పుడు గంగాజలంబులం దడిసి తపతి }
{ ప్రవేశించు చున్నది. }

తప—సఖీ మందాకినీ! అర్యపుత్రమరణవార్త విని విపత్తున కెదురై యున్నదానను. ఇపుడు నాకంతభార మేల తొలఁగించెదవు? ఇంక శిఘ్రిముగఁ బ్రాణముల విఘటింపఁ జేసి నన్ను మృతుఁ డగువార్యపుత్రునితో జేర్చుము.

రాజు—(ధ్వనివచ్చువైపునకుం జాచి.)

గీ. కమలపరిశోభితయు ఘన ♦ కలుషయుతయు

శఫరసేత్రయు నయి యాత్మ ♦ సదృశరూప

మున వెలుంగునొకానొక ♦ ముదిత నిపుడు

తాల్చి యున్నది జహ్నుసు ♦ తాస్రవంతి.

8

ఇంక వితర్కించినఁ గార్యము దప్పను. ముందీమె పాఠిణములు విడువ నున్నది. కావునఁ బట్టి నివారించెదను. (అని పట్టుకొనును.)

తప—(కోపముతో) ఎవఁ డిది? నావాస్తవము వట్టుకొని కళంక మొదవించుచున్నాడు.

రాజు—(నిరూపించి) అహ! యి జేమి దేవిగా నున్నదే! భగవతీ భాగిరథి! యిది నాకు మహానుగ్రహము. మరణోద్యుక్తుండ నై నే నిటకు వచ్చియుండఁ బ్రాణఘటలు నిల్చి నన్ను రక్షించితిని. ప్రియా! శంకింభకుమారు, నీ తెగని

వియోగము సహింపఁ జాలక మరణమున తుపక్రమించితివో యా ఘోరపాతక సంవరణుఁడు వీఁడే.

తప—అహో ఆర్యపుత్రుఁడా ! జయ మార్యపుత్రా ! (గాఢముగఁ గౌఁగిలించికొని) నాథా ! యిదిస్వప్నవృత్తాంతము కాదు గదా.

రాజు—నాకు నదియ సందియము. కానిమ్ము గట్టున కేఁగి విచారింతము.

తప—(వడఁకుచు) ఆర్యపుత్రా ! నాయంకములు వడఁకు చున్నవి. కావున గాఢ ముగఁ బట్టుకొని నడువుము.

రాజు—(అట్లే చేసి పరిక్రమించు చున్నాఁడు.)

(నేపథ్యమున)

సఖీ మేనకా ! మహారాజుగారిని, నెచ్చెలినిఁ బాసి నిముస మైన నే నీకఠి రము భరింపఁ జాలను. కావున నాకంతమునఁ బాత మర్పింపుము.

(మఱల నేపథ్యమున)

సఖీ ! రంభా ! నేను నీమరణముం గూడ జూచి యింకను దుఃఖింపఁ జాలను. కావున నేనే ముందు మరణించెదను.

తప—కట్టా సఖు లంతమొందు చున్నారు గదా ! ఆర్యపుత్రా ! త్వరపడుము త్వర పడుము.

రాజు—(సంభ్రమముతో సమీపించి) పూజ్య లగుమీరు సాహస మొనర్పకుఁడు. మీ మిదిగో జీవించి యున్నారము.

{ నిష్క్రమించి రంభామేనకలతో మఱలఁ బ్రవేశించును. }

రాజు—ప్రియా ! నీసఖులం జూచికొనుము. కుశలముగ నున్నారు.

తప—సఖులారా ! నన్ను గాఢముగఁ గౌఁగిలింపుఁడు.

(కన్నీరు విడచుచు నొకరి నొకరు గౌఁగిలింతురు.)

రాజు—ప్రియసీ ! భవత్పాదచిహ్నితి మగునీమరకతకలాతలమం దొకముహూర్త మాత్రము విక్రమించి పోవుదము.

తప—మనోహరా ! యట్లే చేయుదము. (అందఱుం గూర్చుందురు.)

రాజు—ప్రియా ! నీవు భాగిరథినిఁ గాయము విడువ నుంకించుటకుఁ గాదని మెద్ది ?

తప—అర్జునుడా! చిత్తగింపుడు. సఖి యగు మేనకాదూపమున నేను దేవరవారి
చెంత కేలేంచి యనురాగాంధకారమునఁ బ్రవృత్తు ముఁటచి భవత్పరివ్వంగ
(గౌతమి) నుఖంబుఁ గోరి మీచేఁ దిరస్కరింపఁ బడితిని.
మేన—(లజ్జతోషములతో) నన్ను మిక్కిలిపరిభవించుచు సఖీప్రణయ మిట్లు వెల్ల
డించితివి, బాగు.

రాజు—(తలయూచి) ఊహా యిట్లు జరిగినదా! తరువాత,
తప—పిమ్మట నేను మరణమున కుపక్రమించి దైవకమున నెట్ల సఖీరూపధారిణి
నై యుంటఁ దెలిసికొని పశ్చాత్తాపమునఁ బొక్కుచుంటిని. ఆవుడు రంభ
కన్నీరు మన్నీ రై గారుచుండ నాకడ కేలించి దేవరంగూర్చి యమంగళముఁ
దెలిపెను. అందుచే నేను మరణమున కుపక్రమించితిని.

రంభ—(విషాదముతో) ఆరంభ యెవ్వరే?

తపతి—నీవు గాదా?

రంభ—కట్టా! నే నహోటికి వచ్చియైన యుండ లేదే! అట్టిహూరకృత్య మెట్లా
జరిగి యుండును?

రాజు—అ దెట్లు? నాకడ దేవిపై నమంగళ మాహోపించినదియు నీవే కదా!

రంభ—(భయముతో వక్షమునఁ జేయిడికొని) అయ్యో! యిక నెట్లు? (అని
మేనకం జూచు చున్నది.)

మేన—అహోరాహా! మీరు పారవడితిరి. మే మిరువురమును నెచ్చెలిని నెదకుచు
వచ్చు చుండ బాంబూనదిక యేడ్చుచు మా కెదు రై నెచ్చెలివిపత్తును, దేవర
వారిప్రాధోపవేశమునుగూర్చి మా కెఱింగించెను. పిమ్మట మేము మహా
దుఃఖమున మరణమున కుపక్రమించు చుండ తమ రరుడెంచి మమ్ము బ్రది
కించితిరి.

తప—(సాధ్వసముగా) అహా! ఆర్యపుత్రుఁడును నిట్టి సాహస మొనర్చెవా?
మఱల బాంబూనదిక రా కున్నదే యేల?

రాజు—

రాజు గీ. తపనవసమందుఁ దొలుత నే ధానవి ననుఁ

గినుక వంచించె నట్టిమో ధానిక సల్పు

మాయయో యేమె యిదియు న మ్మంగ రాదు

చకితసారంగళాబక చాచునేత్ర!

తప—(స్మృతి నభినయించి శోకముతో) ఇప్పుడు నే నార్యపుత్రకడఁ జేరుటం జేసి గురునియొగ మతిక్రమించిన దాన నైతిని. అర్యపుత్రా! నన్నిఁక విసర్జింపును.

రాజు—అకాలమున నీపిడుగుపా లేమి? (అనివిషణ్ణుఁడగును).

సఖులు—నెచ్చెలీ! విషాద మొందకుము. మేము భగవానుననుజ్ఞ దెచ్చితిమి. ఇది మొదలు నీసహచరునిం గూడి విహరింపవచ్చు నని దేవుఁ డాజ్ఞ నొసంగెను. మఱియు విప్రవాససామకము లగునీననంబులు మీకుఁ బుట్టెంచె. కావునఁ బరిగ్రహింపుఁడు.

(పరిగ్రహింతురు.)

తప—(ఆనందముతో) జనకానుగ్రహమునఁ బ్రదికితిని.

రాజు—(హర్షముతో) మీవచనామృతమున నుభించితిమి.

మేనక—(స్మృతి నటించి భయముతో) సఖీ! బాంబూనదికారూపధారిణి యు యారాక్షసి గురులకుఁగూడ నెద్దియో కీడు రోయు చున్నది. కావున మన మేఁగి యధార్థ మెఱింగించి వత్తము గమ్ము.

(అని నిష్క్రమించు చున్నారు.)

నేపథ్యమున

ఓహో! తొలఁగుఁడు తొలఁగుఁడు. దావాగ్నిప్రవిదీప్యమాన మగునంజన శైలశిఖరము క్రిందఁ బడుచున్నది.

తప—(భయముతో) అర్యపుత్రా! రక్షింపుము రక్షింపుము. (రాజును గొంగిరించి కొనును.)

రాజు—భీరురాలా! భయ మొందకుము. ఇది నిశ్చయముగా పారాశర్యుని భ్రమము గాని మఱిండు గాదు.

{ కర్ణ పూరముం బట్టకొని నిద్రావగుఁడు }
{ భయముతోఁ బ్రవేశించు చున్నాఁడు. }

విదూ—(మజల నశి చదువును.)

{ అంతట శిరపంజరనిబద్ధ యగు }
{ రాక్షసి ప్రవేశించు చున్నది. }

రాక్ష—(రాజుం జూచి) రక్షింపుము రక్షింపుము మహారాజా! (రాజుపాదములఁ బడును.)

విదూ—ముం దీయగ్ని ముఖమునుండి నన్ను రక్షింపుము. (అని రాజుజేనుక డాగు చున్నాడు.)

తప—ఆర్యాపుత్రా! నాయంగములు వడఁకు చున్నవి. ముం దీరాక్షునిని వదలి వేయుడు.

రాజు—ప్రియా! భీతిల్లకుము. నే నుండ లేదా! (రాక్షసిం జూచి) నీ వెవరు? నీదుఃఖమునకుఁ గారణ మేమి ?

రాక్షసి—(తనలో) ఈయన సత్యప్రియుడు. కావున నిజమునే వచించి తిప్పించి కొందును గాక. (ప్రకాశముగా) చిత్తగింపుడు మహారాజా! శివరవారిచే నూజ్జురుపుత్రులఁ గోల్పోయినదానను. మోహినిక యనురాక్షసిని నాఁ డాయరణ్యమున నామాయ లన్నియు ఋషిప్రభౌవంబున భగ్నము లగుటం జేసి యిచ్చటి కరుదెంచి రంభాజాంబూనదికలవేవంబులతో మిమ్మును, మికళ త్రంబును, సఖీజనంబును మరణవ్యయసాయలం జేసి నూర్యలోకమున కేగు చుంటిని. అపుడు మార్గమధ్యంబున వసిష్ఠునిఁ గూడి భవ త్తనయుఁ డెదురయ్యె. అంత నాతని దిన సుంకింప నాకుమారుఁ డాకాశయాననిరోధకరము లగు వాణంబులచే న స్తీప్తికిం దెచ్చెను. కావున మహారాజుగారు నన్ను మన్నిం కురు గాక.

విదూ—మిత్రమా ! యీరాక్షసి మన కే మపకార మొనర్చినది.

రాజు—(విదూషకునిచేవిలో) ఇట్లు

విదూ—అహా ! పరమాద్భుతము. (రాక్షసిం జూచి) ఇంతయుపకార మొనర్చిననిన్ను రక్షింప కుండు టెట్లు ?

తప—అనపత్య నగునాకు తనయుఁ డేడ ? అయిన నార్యపుత్రుఁడు బహుభార్యాపరి గ్రాహుఁడు గదా !

రాజు—(నవ్వుచు) ఇ దంతయు సరియ కాని నాకుఁ దనయు డేవఁడు ?

{ అంతట వసిష్ఠుఁడును జాపహస్తంబు
డగు కుమారుఁడును బ్రవేశింతురు. }

వసి—

మ. సరసీజాతునిఁ బాలనంద్రమున స్ర ధ్ధి వృక్ష సత్యలోకంబునక
గిరిజేశుక రజితోద్రియందు మఘవుక ధిగీర్వాణలోకంబునం
దరణిం బైనిఁ బ్రసన్నుఁడేసి రవికిం ధిగౌహిత్రుఁ డౌసీతనిక
గురులం వేర్పగఁ జొరవీయపురికిం దోతెంచి తే నివృడే. 10

కుమా—(కాతుకమతో)

చ. ఇప్పుడు మదీయగ్రాతముల ♦ కెట్టిసుఖంబు లభింప నుండె నా
దుపితలపాదపద్మముల ♦ ధూళికతమ్మున జేసి, యట్టియీ
విపులసుఖంబు మున్ను తొలి ♦ వేల్పుదళమ్ముల గూల్చుట సురల్
గృపను బ్రసూనవృష్టి గురి యించిననాడును దోప కుండెడిక. 11

(ఇద్దఱును బరిక్రమింతురు)

విదూ—(స్మృతి నడించి) రాక్షసీసంభృమమున నే నింతదాక నీకర్ణభూరముమాట
మఱచితిని.

రాజు—(నవ్వుచు) ఇది యనవసరమందుఁ గానవచ్చినది. ఓహో! యవు నిదియే
ముఖ్యావసరము. ఏలయన (తపతించుచు)

క. పరిరంభమాత్రం బులకల్

పఱపుచు లాలిత్యసార ♦ భమ్ముల నీతో

సరియగునీయవతంసము

తిరిగి భవచ్చృతితలమున ♦ దిర మగుఁ గాత్ర. 12

రాక్షసి—మహారాజా! దీనురాల నగునీరాక్షసిని వదలివేయుఁడు.

రాజు—సరే కానిమ్ము. (అని యస్త్రబంధము విప్పను.)

రాక్ష—రాజా! చిరకాలము వరిల్లుము. (అని నిష్క్రమించును.)

వసి—(క్రిందఁ జూచి) వత్సా! వీరె నీతిలిదండ్రులు. కావున నిచ్చట దిగుదము.

(దిగుచున్నారు)

రాజు—ఓహో! గురుజనులు విచ్చేసి యున్నారు. (సమీపించి) భగవానుడా!

నమస్కరించు చున్నాఁడను.

తపతి—మహామథావా? నమస్కరించు చున్నాను.

వసి—(ఇద్దఱుం జూచి.)

మ. ఉపమాతీతరసానుభావములచే ♦ నుత్కృష్ట మై సంధిచే

నిపుణం బై సుగుణోత్తమాంగచయసం ♦ దీప్తంబు నై గాల్గునీ

తపతీసంవరణంబు భూమిపయి ని ♦ స్తంద్రప్రభాధిక్యత

నిపులానందముఁ గూర్చుఁ గాత్ర బ్రజకుం ♦ బె క్కేండ్ల కాలంబొగ్గి.

తత్సా! తల్లిదండ్రులకు వందనము సమర్పింపుము.

కుమారుడు— (సప్రణామముగా.)

గీ. తపతికిని సంవరణునకుఁ ♦ దనయుఁ డైన

యీకురుండు వినయభర ♦ హృదయుఁ డగుచుఁ

బిత్తజనమ్ములపాదార ♦ విరదములకు

మూర్ఖమును వంచి యిదియె తా ♦ మ్రొక్కు నిపుడు. 14

రాజు—(సస్పృహం జూచి) వత్సా! నీ వెఁడ తైనను సరే చక్రవర్తి వి గమ్ము.

తపతి—(హర్షముతో) వత్సా! నాప్రేమమాత్రము ని న్నెఱుంగును. కాని నే నెఱుంగను. దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు గమ్ము.

విదూ—నాకించుక యేని సందియము గలుగుట లేదు. మీప్రతిబింబ వద్దమున నుంచి నట్లే యున్నది.

తన—వితర్క మేటికి యీతనిచరిత్రము వినుఁడు.

రాజు—(సాదరముగా) అట్లే నెల విందు విను చున్నాఁడను.

తపతి—పూర్వము తపనవనమం దీమె గర్భము ధరించిన పిదప నాత్మప్రభావముచే నీకు మాయం గనియె.

రాజు—తరువాత,

తన—మరల కి జేయు లగునమరుల నీతనిచే నిర్జింపఁ జేయుటకును, దేవాహారంబు లచే నీతని కరీరతేజోబలంబుల వృద్ధిఁ బొందించుటకును రంభ మార్తాండకాస నమునఁ బుత్రవియోగము మీ కెఱుకవడ కుండు నట్లు ప్రసవసమయమున నే తపతికి స్మృతిఁ దప్పించి యితనిని సావిత్రిసకాశమునకుం గొనిపోయెను. అందువలనఁ దపతికి పుత్రజననము స్వప్నమువలె దోచెను.

రాజు—తరువాత,

తన—పిమ్మట కలిపయదినములకు మరేంద్రుఁ డనురవిజయార్థ మై బలిష్ఠకాయుఁ డగునీతనిం బ్రార్థించెను. అపుడు మాయమగుడు మార్తాండుఁ డీతనిం గని “కురుసురకార్యం” అని యాదేశించె. అందుచే నితఁడు కురుఁ డయ్యెను.

రాజు—తరువాత,

తన—పిదప కురుకార్యము నివేక్షించి వచ్చి తనయొద్ద నున్న యీతని నిపుడు భోక పాంథవుఁడు నాతోఁగూడ నీటకుం బుట్టెంచె.

రాజు—(బాష్పగద్గదముగా) వత్సా! యిటు రమ్మ. (మూర్ఛ మామ్రాణించి తొడపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొను చున్నాడు.)

తప—ఆర్యపుత్రా! యేమి నీకుఁగింభరిత్వము!

{ అని రాజుతొడనుండి కుమారుని బలాత్కారముగ లాఁగికొని కొఁగిలించి }
{ స్తస్యమిత్రము లగు నానందబాష్పములచే నాతనిం దడుపు చున్నది. }

రాజు—(విదూషకునిఁ జూపుచు) వత్సా! గురునికి నమస్కరింపుము.

కుమారు—(అట్లు చేయును.)

విదూ—(హాషమున వడఁకుచేతులతోఁ గొఁగిలించి) వత్సా! మంగళ మగుఁగాకి.

(అకాశమువంకిఁ జూచి) ఉత్పలికా! నీ నేల వచ్చితివి? ఏ మనుచున్నావు?

పుత్రుసంగతుఁ డగుమహారాజుగారిని సంభావించుటకుఁ దేవయగు సాల్వరాజు

పుత్రు నిన్నుఁ బంపిన దనియా? మంచిది నీవు పొమ్ము. ఈకుమారుఁ డామెను

నమస్కరింప వచ్చు చున్నాడు.

వసి—నీకుఁ బ్రేయకార్య మిం కెద్ది యైన నున్నచో వాత్రువుము. దాని నే నొడఁ గూర్చెదను.

బ. జలజగతాత్మజఁ జముని ♦ సన్నిధినుండి మరల్చి జెచ్చె, మత్కులకిరీఁ డైనపుత్రు నొడఁ ♦ గూఁచి దైవము నాకుఁ బ్రేముడొ గొలిపె మదీయరాజ్యమునఁ ♦ గోరినవృష్టుల గోత్రవైరియున్ వలసిన దెద్ది యింక? మిముఁ ♦ బ్రార్థనసేయ ముసింద్రసత్తమా! 15
అయిన నీమేలు గలుగుఁ గాక.

చ. జగతిఁ బరస్పరంబు స్థిర ♦ సౌహృదముల్ విలసిల్లు, సత్కృతల్ మిగులఁ బ్రసాదిఁ గాఁత్రు, బుధ ♦ మిత్రులు మిత్రరముం ద్యజుఁత్రు, తుచ్చగృహపరత్వజాతకలు ♦ షమ్ములఁ జార్చుచు నింది రేసు పైఁ దగిలి మదీయభక్తి యుచి ♦ తక్రియ వర్ధిలి పాక మొందుతఁ. 16

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

వవమూంకము - సంపూర్ణము.

త ప తీ స ం వ రణ నాటకము

సంపూర్ణము.

